

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2023

MARTIN TICHÝ

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

JIŘÍ SVĚTOZAR KUPKA (1921–2017).

PORTRÉT SPISOVATELE

MARTIN TICHÝ

BAKALÁŘSKÁ práce

2023

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

1. ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Martin Tichý**
Osobní číslo: **H20174**
Studijní program: **B0288A090002 Historicko-literární studia**
Téma práce: **Jiří Svetozar Kupka (1921-2017). Portrét spisovatele**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování

J. S. Kupka v průběhu své dlouhé autorské dráhy zasáhnul do řady literárních žánrů, od budovatelského románu až po spekulativní fikci nebo historickou prózu. Cílem bakalářské práce bude vytvoření pomyslného portrétu tohoto spisovatele, který bude zahrnovat charakteristiku základních vývojových proměn jeho tvorby včetně kulturně politických souvislostí (které byly pro jeho psaní zvláště důležité), naratologickou a genologickou analýzu vybraných děl a bude-li to možné, také dobový kritický ohlas jeho textů.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*, Praha : R3, 1995, s. 132-133

JANOŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989. Sv. 3 / 1958-1969*. Praha : Academia, 2008.

JANOŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989. Sv. 4 / 1969-1989*. Praha : Academia, 2008.

PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Jiří Svetozar Kupka, in: *Slovník české literatury po roce 1945* (online), dostupné z: www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1266

V Pardubicích dne 30. listopadu 2022

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Antonín Kudláč, Ph.D.**
Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **1. března 2022**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2023**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLAŠUJI:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že na moji práci se vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména ze skutečnosti, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle §60 odst. I autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou, nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností, až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s §47 b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne ...

Martin Tichý

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych rád poděkoval svému vedoucímu práce panu PhDr. Antonínu Kudláčovi, Ph.D. za cenné rady při psaní této bakalářské práce. Dále bych chtěl také poděkovat mé rodině za podporu po celou dobu mého studia.

ANOTACE

Tato práce má za cíl vytvořit obraz tohoto spisovatele. Součástí práce je charakteristika základních vývojových proměn jeho tvorby včetně kulturně politických souvislostí. Praktická část práce zahrnuje zkoumání vybraných děl autora a kritický ohlas jeho tvorby.

ANNOTANCE

This work aims to create portrait of this writer. Part of this work is characteristic of primary developmeptal changes of his creation including cultural and political context. Practical part of thist work includes research book of this writer and critique of his creation.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. ŽIVOT J. S. KUPKY	2
3. TVORBA J. S. KUPKY V PRVNÍM DESETILETÍ STUDENÉ VÁLKY	6
4. TVORBA J. S. KUPKY V 60. LETECH	12
5. TVORBA J. S. KUPKY V OBDOBÍ NORMALIZACE	16
6. TVORBA J. S. KUPKY V 90. LETECH	21
7. TVORBA J. S. KUPKY V NOVÉM MILÉNIU	25
8. PŘEDSTAVENÍ KUPKOVA LITERÁRNÍHO STYLU	26
8.1 17 BODŮ PROTI MÍRU	26
8.2 JAK HONZA DOBÝVAL SLUNCE	27
8.3 HLAVNÍ MUŽ SVĚTA	29
8.4 PRÁZDNINY S DOMINIKOU	30
8.5 VZPOURA	33
8.6 RUKOJMÍ Z BELLA VISTA	34
8.7 ČECH JAKO POLENO	42
8.8 BALKÁNSKÝ SUD PRACHU	34
8.9 KRVAVÉ JAHODY	43
8.10 VÁLEČNÁ NEVĚSTA	47
8.11 DLOUHÉ NOCI KARLA SABINY	50
8.12 ZAMILOVANÝ CÍSAŘ	51
8.13 UROZENÝ PODIVÍN ŠPORK	54
9. ZÁVĚR	56

1. Úvod

Cílem mé práce bude představit Jiřího Světozara Kupku a vytvořit portrét jeho tvorby a života. Ve své práci se zaměřím na rozbor vybraných děl tohoto autora. Dále se pak pokusím o zařazení děl do dobového kontextu. Po celou dobu práce se pokusím jeho tvorbě nestránit, ale zároveň ji ani příliš nehanit. Snažil jsem se z každého období vybrat alespoň jednu knihu k analyzování.

Při své práci jsem vycházel z dostupné primární a sekundární literatury. Tato literatura se zabývá jeho tvorbou, dobovým kontextem a literární analýzou. Věnoval jsem se dále každému období jeho tvorby, abych jej mohl rozebrat z hlediska vývoje české a československé literatury a dále pak představit dobový kontext.

Při čerpání informací o jeho životě a díle mi pak pomohly informace poskytnuté jeho vnučkou Veronikou Langerovou a jeho dcerou Danou Kupkovou. Měl jsem tak jedinečnou šanci získat informace od někoho, kdo byl J. S. Kupkovi velmi blízký. Mou práci tvoří bibliografický portrét Jiřího Světozara Kupky na pozadí dějin 20. století.

Jiří Světozar Kupka byl spisovatel a scénárista, který na literární scéně působil aktivně necelých sedmdesát let. Byl jedním z nejdéle žijících tuzemských autorů a také jedním z nejdéle tvořících. Svou poslední knihu napsal ve svých devadesáti třech letech. To z něj činí výjimečného autora.

I přesto patří mezi nedocenené české spisovatele. Jeho tvorba byla velmi pestrá a zahrnovala knihy mnoha žánrů od budovatelských románů až po odborné historické publikace. S psaním začal již roku 1949, kdy vydal svůj první román s názvem „17 bodů proti míru“. Jeho posledním dílem se o 65 let později stal román „Válečná nevěsta“. Česká literatura nemá mnoho autorů tvořících po takto dlouhou dobu.

Celkově se dá tedy říct, že tvorba Jiřího Světozara Kupky se vyvíjela tak, jak se vyvíjela doba. Jiří Světozar Kupka byl však přece jenom dost unikátním autorem. Psal knihy takřka všech

žánrů. Od již zmíněných budovatelských románů přes krimi příběhy až po životopisná díla. Bezpochyby jeho díla obsahovala velké množství kvalitního textu, jelikož dokázal se svými knihami oslovovat čtenáře různých generací a různých čtenářských preferencí.

Při výběru beletrie sepsané J. S. Kupkou pro tuto práci jsem se snažil vybírat knihy různých žánrů. Za zásadní jsem považoval zařadit do mé práce Kupkovu prvotinu a také jeho poslední knihu, jako pomyslný začátek a konec jeho tvorby. Knihy pak v chronologickém zařazení ukazují etapy Kupkovy tvorby a jejich vývoj. Zároveň v následující práci sestavují určitý autorův osobitý styl, díky kterému vytváří autorův literárně-historický obraz doby.

Recenze jsem pak vybíral na základě dobového ohlasu, který jasně ukazuje, že poslední léta Kupkovy tvorby byla pro čtenáře a kritiky nejpřitažlivější. Dále mi šlo o to získat recenze z více na sobě nezávislých periodik a od více autorů, aby byl pohled na Kupkovu tvorbu utvořen z více pohledů a bylo tak možné dotvářet pomyslný obraz o tom, jak psal. Zároveň mi šlo o to, aby v jednotlivých recenzích nebyl rozebírán Kupkův život a jeho předešlá tvorba.

2. Život J.S. Kupky

Abychom lépe pochopili jeho tvorbu, je potřeba se podívat také na jeho život. Jiří S. Kupka pocházel z úřednické rodiny. Roku 1938 odmaturoval na gymnáziu v Praze-Libni. Jeho původní představa na gymnáziu byla, že bude studovat námořní školu v Polsku.¹ V letech 1941-1945 pracoval jako obchodní referent u zemědělské firmy Selecta. Později působil jako redaktor časopisů vydávaných Ústřední radou družstev (např. Zemědělské družstevní noviny). Po válce pak chvíli pracoval v časopise *Směna*. V letech 1951-1959 působil jako dramaturg v Československém státním filmu.

V tuhých 50.letech pak absolvoval spolu s režisérem Jiřím Sequensem a Rudolfem Miličem cestu do zahraničí. Jejich cesta vedla přes Afriku na Dálný východ. Následně z této cesty byly

¹ *Mailová konverzace s dcerou J. S. Kupky Danou Kupkovou. Konverzace se uskutečnila ve dnech 1.–6. 3. 2023.*

natočeny filmy Muži na palubě, Hranice světadílů, Země středu.² Za zásadní na své cestě považoval návštěvu Indie a Číny³.

Cesta do Indie pro něj byla takřka osudová. Setkal se zde s režisérem Rudolfem Frimlem, se kterým v hotelu popili (v Indii byla tou dobou prohibice, ale J. S. Kupka to zařídil na velvyslanectví). Friml následně Kupkovi nabídl, aby za ním přijel do Ameriky a napsal tam libreto k jisté operetě. I přes možnost vyjet na západ prý o emigraci vůbec neuvažoval. Měl v Československu rodinu a byl silně fixován na Prahu.⁴ S Jiřím Sequensem udržoval Kupka dlouholeté přátelství. Spojovaly je nejen cesty z 50. let, ale také práce na seriálu 30 případů majora Zemana. Jednalo se konkrétně o epizody Rukojmí z Bella Vista a Poselství z neznámé země. Oba díly se natáčely v Latinské Americe, konkrétně na Kubě. Seriál se dočkal i po letech velkých ovací (viz. kapitola Major Zeman jako dobový fenomén). Roku 2005 byli oba přítomni na srazu fanklubu výše zmíněného seriálu o majoru Zemanovi.⁵

V letech 1959-1970 byl vedoucím oddělení svazu spisovatelů. Později se stal spisovatelem z povolání. Přispíval do různých časopisů, např. Tvorba, Plamen. Výrazná pak byl jeho tvorba v oblasti televizní produkce. Adaptoval tehdy několik cizích děl.⁶

V roce 1949 se stal jedním z porotců soutěže „Pracující se hlásí do literatury.“ Zasedli v ní také členové Ústřední rady odborů, Jednotného svazu československých zemědělců a Československého svazu mládeže. Příspěvky byly na téma budování republiky.

Porota však nebyla příliš spokojena. Ze 750 příspěvků vybrali pouze 30.⁷ Můžeme tedy říct, že se Kupka poměrně dost angažoval v období 50. let.

² Přibáňová, Alena. *Slovník české literatury po roce 1945 (online)*. ÚČL AV ČR, inSophy, Studio Vémola, 2006–2011. Aktualizace hesla 10. 8. 2017 (ap.). Bibliografie hesla 10. 8. 2017 (ap.). [cit. 2022-10-10]. URL:<<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1266&hl=ji%C5%99%C3%AD+sv%C4%9Btozar+kupka+>>>

³ Mailová konverzace s vnučkou J. S. Kupky Veronikou Langerovou. Konverzace se uskutečnila ve dnech 20.-28. 2. 2023.

⁴ Mailová konverzace s vnučkou J. S. Kupky Veronikou Langerovou.

⁵ Zeman, Jan. *Setkání s J. Sequensem a J. S. Kupkou dne 22. ledna 2005*. Major Zeman.EU. 17. 8. 2008. [cit.2023-3-2].

.URL:<<http://www.majorzeman.eu/index.php/srazy-a-setkani/186-setkani-s-j-sequensem-a-j-s-kupkou-dne-22-ledna-2005:>>>

⁶ Přibáňová, Alena. *Slovník české literatury po roce 1945 (online)*. ÚČL AV ČR, inSophy, Studio Vémola, 2006–2011. Aktualizace hesla 10. 8. 2017(apod.). Bibliografie hesla 10. 8. 2017 (apod.). [cit. 2022-10-10]. URL:<<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1266&hl=ji%C5%99%C3%AD+sv%C4%9Btozar+kupka+>>>

⁷ Janoušek, Pavel. *Politické a kulturní souvislosti*. In: Janoušek, Pavel. *Dějiny české literatury 1945–1989 II. díl*. Praha: Academia, 2007. s. 33. ISBN: 978-80-200-1528-0.

Podobně jako třeba Milan Kundera. Komunismus, stejně jako nacismus, pak v porevolučních letech ve svých dílech však vystavil tvrdé kritice. Zřejmě to svědčí o tom, že nechtěl na literárním poli ztratit své postavení. Prosazování komunistických názorů by jej sice nezbavilo práva psát ani vydávat, porevoluční společnost by jej však nebrala jako autora, který bude plnit vitríny knihkupectví.

Také J.S. Kupka měl problémy po roce 1968. Musel skončit se svou prací ve Svazu spisovatelů, ta následně změnila svůj název na Svaz československých spisovatelů v likvidaci. Následně si udělal řidičák na nákladní vůz a na podzim roku 1971 měl nastoupit jako řidič ve vokovické teplárně.

V létě téhož roku však utrpěl úraz na rodinné dovolené v NDR. Dělal stojku ve vodě a přiskřípl se mu nerv mezi obratli. V důsledku toho se začal topit. Naštěstí poblíž byla zdravotní sestra, která ho oživovala dlouhých 45 minut. Následně byl vrtulníkem převezen do nemocnice, kde mu lékaři zachránili život. Zpočátku byl úplně ochrnutý, ale znovu začal chodit. Podle slov svých příbuzných to bylo především díky pevné vůli a péči lékařů. Opět začal chodit a vrátil se i ke svému milovanému psaní.

V době, kdy nemohl vzhledem ke svému zdravotnímu stavu vykonávat žádné namáhavé povolání, začal působit jako překladatel. Na samém počátku překládal texty z angličtiny. Následně začal psát také televizní scénáře. Literární díla nejprve vydával anonymně, ale časem se ke své práci vrátil naplno.⁸ Díky tomu, že původně pracoval ve *Svazu československých spisovatelů*, se znal takřka se všemi tehdejšími tuzemskými autory. Mezi spisovatele, se kterými se přátelil, patřili například: Bohumil Hrabal, Jan Skácel, Arnošt Lustig, Adolf Branald, Petr Pujman, Vladimír Maršíček, Jaroslav Seifert, Josef Kainar či Marie Majerová.

V recenzích bývá nejčastěji uváděn jako „renomovaný autor literatury“, či „nestor českých spisovatelů.“⁹ Je tedy vidět, že po sobě zanechal v české literatuře odkaz, který inspiroval další autory.

Nepříliš známým faktem ze života tohoto spisovatele je, že byl i členem tzv. Divadelní rady, jak uvádí Pavel Janoušek v knize *Dějiny české literatury 1945-1989* (svazek I.) Tato rada působila od konce září 1945. Kromě J. S. Kupky zde zasedli také např. Jan

⁸ *Maillová konverzace s dcerou a vnučkou J. S. Kupky Danou Kupkovou a Veronikou Langerovou. Konáno ve stejném datu jako výše.*

⁹ HRADILEK, Adam. *Záznam křížové cesty*. Hradilek, Adam. *Neskutečný životní příběh Věry Sosnarové. Paměť a dějiny*. Praha, 2019,12(2), 37. s. 26.

Kopecný, Stanislav Neumann nebo Jan Škoda. Celá rada pak byla pod vedením Miroslava Kouřila.¹⁰

Zde tedy můžeme spatřit Kupkovu organizovanost nejen na poli cestovatelském a literárním, ač divadlo má k literatuře blízko. Bezpochyby to svědčí o jeho všestranné profesní orientaci a zapálenosti. Bohužel se však jednalo i o zapálenost komunistickou. Zároveň je to také ukázka toho, jak moc musel být J. S. Kupka úspěšný již v tak mladém věku. To svědčí o jeho opravdu rozvinutých schopnostech. Co se týče jeho originálního prostředního jména, tak to získal po řádové sestře, která ho křtila. Jeho vnučka Veronika Langerová uvedla, že nikdy nebyl praktikujícím křesťanem, ale byl věřícím komunistou. Podle Veroniky Langerové jej silně zasáhla srpnová okupace Československa.¹¹

Bratrancem J. S. Kupky byl malíř Karel Kupka, který působil jako sběratel domorodého umění (převážně Aboridžinců). Karel Kupka (1918-1993) později emigroval do Paříže, ale jezdil do Československa za svým bratrancem (vždy se strachem, zda se bude moci vrátit zpět do vlasti).¹² Jeho strýcem z matčiny strany pak byl sochař Jan Jiříkovský.

J. S. Kupka měl také řadu literárních vzorů. Patřili mezi ně například: Alois Jirásek, Karel Čapek, Vladimír Neff, Egon Erwin Kisch, Winston Churchill, Romain Rolland, Ernest Hemingway. Mezi televizními scénáristy patřili mezi jeho oblíbence například: Jaroslav Dietl nebo Oldřich Daněk.¹³

J. S. Kupka získal také několik literárních ocenění. Byly to konkrétně cena Nakladatelství Mladé fronty za knihu *Krvavé jahody*, dále pak cena Egona Erwina Kische za literaturu faktu.

Měl také v plánu napsat scénář podle knihy Miloše Kočky *Prameny živé vody*, která pojednává o životě Vincenze Priessnitze. Z toho plánu však bohužel sešlo. Psaní se však i přesto věnoval do konce života.

¹⁰ Janoušek, Pavel. *Souvislosti divadelního života*. In: Janoušek, Pavel. *Dějiny české literatury 1945–1989 I. díl*. Praha: Academia, 2007. s. 88–90. ISBN: 978-80-200-1527-3.

¹¹ *Mailová konverzace s vnučkou J. S. Kupky Veronikou Langerovou. Konverzace se konala ve dnech: 20–28.2. 2023.*

¹² *J. S. Kupky Veronikou Langerovou. Konáno ve stejných dnech jako výše*

¹³ *Mailová konverzace s vnučkou J. S. Kupky Veronikou Langerovou. Konáno ve stejných dnech jako výše.*

3. Tvorba J.S. Kupky v prvním desetiletí studené války

Jak již bylo zmíněno výše, roku 1949 se J. S. Kupka uvedl na literární scéně básní v časopise Tvorba. Do světa literatury tak vstoupil rok po komunistickém převratu v Československu. V tehdejší době již také ve světě zuřila studená válka. Kupkův styl je patrný již od jeho literárního debutu, kterým byl román s protiválečnou tematikou *17 bodů proti míru*. Dalo by se říct, že se jedná o jakousi formu reportáže, která s sebou nese silný příběh. Příběh, který je tvořen z různých souvislostí.¹⁴ Právě k tvorbě románů se ubírala jeho celoživotní práce. Ať už to byly romány detektivní, či historické. Ve 40. letech si připravil půdu pro svůj nástup, který v literární kultuře zanechal odkaz znatelný dodnes.

Jak však uvádí Daniela Hodrová ve své knize Hledání románu: „Nebudeme příliš zveličovat, prohlásíme-li, že je román literárním žánrem čtenářsky nejpřitažlivějším a zároveň žánrem, který byl a dodnes zůstal předmětem největších teoretických sporů.“¹⁵ Hodrová pak také vidí román jako něco, co provokuje svou vnitřní rozporností. Něco, co zneklidňuje žánrovou formou proměn. Zároveň však nezastává názor, že by tyto proměny měly zpochybňovat žánrovou identitu románu.

Románová tvorba se stala velmi rozsáhlou a monotematickou. A právě tematicnost i různá tvorba románu může na někoho působit tak, že některé způsoby tvoření románu jsou nesourodé. „Různé modely vzniku románu mají ovšem některé společné obecné rysy: předpokladem vzniku žánru je tu romaneskní situace neboli soubor sociálních a literárních podmínek, jistá míra mobility a otevřenosti ve společnosti v žánrovém systému. V této situaci, v určitém stadiu vývoje společnosti se silněji, než dříve prosazuje lidstvu patrně odjakživa vlastní „románový“ pohled na svět.“¹⁶

Hodrová také zmiňuje neustálou proměnlivost románu. „Pojetí románu, jako žánru v pohybu, jako otevřené struktury vylučuje, abychom došli k jediné, vyčerpávající definici, případně abychom objevili nějaký rys, který bychom mohli prohlásit za výhradně románový.“¹⁷ Stejně tak je těžké určit jednoznačný styl Kupkových románů. Zahrnovaly tak pestrou škálu, že by se dal

¹⁴ Admin. *Dnes uplyne 100 let od narození spisovatele Jiřího Světozara Kupky. Knihy: internetový deník. [cit.2022-30-12]. URL:<<https://denik-knihy.cz/dnes-uplyne-100-let-od-narozeni-spisovatele-jiriho-svetozara-kupky/>>*

¹⁵ Hodrová, Daniela. *Pohyb a identita románu. Hledání románu*. Praha: Československý spisovatel, 1989.

¹⁶ *Tamtéž*, s. 6.

¹⁷ *Tamtéž*, s.11.

tento autor označit s trochou nadsázky za „románového všeuemělce.“ Kupkovy romány tvořily jakousi pomyslnou mozaiku ze všech částí, které shromáždil. Často z části nesourodé, avšak vždy velmi dobře prozkoumané a precizně zařazené do své pomyslné kolonky. Je nezpochybnitelné, že Kupka měl před napsáním každé knihy velmi dobře strukturovanou rešerši, ze které vycházel.

Je všeobecně známo, že konec 40. let a následující léta 50., byla obdobím tvrdé totality v Československu. Svobodné myšlení a rozhodování nahradilo myšlení marxistické, které se stalo jediným povoleným. Jednalo se navíc o myšlení tvrdého stalinského typu.¹⁸ Pod kontrolu státu se dostal nově utvořený Svaz československých spisovatelů.¹⁹

Závaznou uměleckou metodou byl vyhlášen socialistický realismus. Avantgardní postupy byly zavrženy z důvodu příslušnosti k modernismu, který byl považovaný za nebezpečný.²⁰ Socialistický realismus ovládl veškeré literární dění na našem území a v dalších „státních satelitech“ komunistické moci. Socialistický realismus u nás byl praktikován ve stylu sovětské kultury a sovětské politiky, jako té „jediné správné“ možnosti. Ve výsledku se to projevilo pouhým kopírováním sovětského vzoru. Oficiální rétorika dogmaticky zjednodušovala funkci umění ve společnosti. Shazovala význam děl po jejich estetické i vzdělávací funkci. Jakákoliv individualita v umění a kultuře celkově byla absolutně nepřijatelná.²¹

Nová společnost chtěla také vybudovat nového člověka. Jaký však byl tzv. „nový socialistický člověk?“ Byl to typ člověka, kterého bylo všude plno. Byl vzýván a oslavován jako ideál nového člověka, který byl vybudován podle obrazu nové společnosti. Existuje množství článků a hesel, která ho vyzdvihují.²²

Za období rozkvětu nového typu socialistického člověka můžeme považovat 20. století. Právě minulé století přicházelo s ambicemi změny společnosti i jedince, a to od úplného základu.²³ Problém však nenastal pouze ve změně člověka, ale také v oblasti cenzury, ta totiž nastoupila v maximální míře.

¹⁸ Lehár, Jan. *Léta mrazu*. In: Lehár, Jan. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 2002. s. 734. ISBN: 80-7106-308-8.

¹⁹ Tamtéž, s. 735

²⁰ Tamtéž, s. 738

²¹ Machala, Lubomír. *Poválečná literatura do roku 1968*. In: Machala, Lubomír. *Panorama české literatury (1) do roku 1989*. Praha: Universum, 2015. s. 328. ISBN: 978-80-242-4818-9.

²² Nečasová, Daniela. *Nový socialistický člověk: Československo 1948-1956*. Brno: Host, 2008. s. 11 ISBN 978-80-7577-185-8.

²³ Tamtéž, s. 27.

Zásadní roli v oblasti použití cenzury měl fakt, že všechna práva jednotlivců a s ním související svoboda slova byla absolutně v režii státu. Stát pak veškeré kroky zaštiťoval potřebami pracujícího lidu. Jinými slovy, kdokoli vystoupil se svým postojem (byť třeba pravdivým) proti pracujícímu lidu, byl označen za „nepřítele státu.“²⁴ Cenzura byla v českém prostředí přítomna vždy. Již v období první republiky byla praktikována, tehdy se však jednalo o cenzuru přiznanou. Nacistická okupace a následný komunistický establishment však přinesly cenzuru totální.

S výjimkou roku 1968 na našem území cenzura přetrvala až do roku 1989. Jednou z hlavních věcí, které charakterizovaly cenzuru v období socialismu bylo plánování. Vedle jasného a systematického plánování to dále byly kontroly, kterým nesmělo uniknout nic, co by mohlo „poškodit“ vliv KSČ.²⁵ Cenzura se tak stala jednou z největších zbraní nové moci. Petr Šámal v knize „V obecném zájmu“ v ní vidí zásadní roli diktatury v oblasti zapojení obyvatel. Dle jeho názoru právě ochota obyvatel pomohla nově nastolené politice uchopit otěže vlády a již je nepustit. Problémem byla dobrovolná angažovanost lidí lačnicích po posunu ve společenském žebříčku či po pomstě.

Nezpochybnitelným vzorem pro poúnorové vedení našeho státu byl Sovětský svaz, jako vzor komunistické ideologie. Jedním z důvodů nekritického obdivu vůči sovětským bolševikům bylo vytvoření prvního komunistického státu světa, státu, který mezi dvěma světovými válkami nastolil pro mnohé lidi „ráj na zemi.“

Cenzuře se v 50. letech nemělo vyhnout sebemenší literární dílo a měla se dotknout každé instituce. V období 1949–1953 se cenzura v oblasti knihoven rozdělila do dvou rovin: první rovina měla na starosti tituly, které byly považovány za špatné z hlediska ideologického a politického. Jejich kontrolou se zabýval Ústav dějin KSČ. „Méně závadné“ nebo „nezávadné“ tituly spadaly pod kontrolu Ústřední knihovny hlavního města Prahy.²⁶ Jinými slovy KSČ v tomto období spatřovala v knihách „zbraň hromadného ničení“, která mohla ohrozit jejich pozici.

Výraznou roli po únoru 1948 měly i časopisy. Velmi populárním byl časopis Čtenář, který vycházel od roku 1949. Dobová kritika jej brala jako nástroj své propagandy. „Zaměření knihovnických článků bylo v novém Čtenáři – jehož první dvojčíslo vyšlo

²⁴ Šámal, Petr. *Rozptýlená cenzurní soustava*. In: Šámal, Petr. *V obecném zájmu: Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*. Svazek 2, část sedmá. Praha: Academia, 2015. ISBN: 978-80-200-2491-6.

²⁵ Tamtéž, úvod části. s. 1100.

²⁶ Tamtéž, s. 1130.

v lednu a únoru 1949 – pochopitelně širší, neobracelo se jenom na pražského čtenáře, ale mělo celostátní charakter, snažilo se orientovat celé naše poúnorové knihovnictví novým směrem, k aktivní politické, kulturně výchovné a vzdělávací práci.²⁷ Postavení odborů za socialismu bylo velmi dobré, ba přímo privilegované, a proto snížení návštěvnosti jejich knihoven bezpochyby vedlo i k oslabení síly odborů, minimálně v období pražského jara. V 50. letech byly možnosti prosazení autorů velmi malé.

Možnosti publikování byly pro autory výrazně vyšší, pokud byli členy KSČ anebo jiné straně podléhající Národní frontě, např. Revoluční odborové hnutí nebo Československý svaz žen. Publikační možnosti autora ovlivňovalo i jeho členství v KSČ (či jiné straně Národní fronty) a zejména přijetí, či naopak vyloučení ze Svazu spisovatelů. Úvaha o vztahu autora a literární cenzury musí reflektovat i důsledky, jež souvisely s represí uplatněnou přímo vůči osobě spisovatele.²⁸

Cenzuře se nevyhnula ani periodika a časopisy. „Literární a kulturní periodika představovala nejčastější objekt předběžné cenzury. Na rozdíl od knih, jejichž vydávání trvalo v prostředí centrálně řízené nakladatelské soustavy obvykle více než dva roky, se hranice přijatelného intenzivněji vyjednávala právě v prostředí periodik, jež bezprostředněji odrážela a aktivně spoluvytvářela soudobé literární dění.“²⁹

Oproti dnešku měla zcela odlišnou formu také nakladatelství. V období komunistické nadvlády byl na našem území uplatňován systém, v němž každý podnik dostal přidělenou oblast knižní produkce. Ta vycházela ze čtenářských potřeb. Autor, který chtěl vydat své dílo, měl oslovit nakladatelství specializované na vydávání beletrie. V podmínkách státní publikace byla váha lektorského řízení enormní, najednou odtud vzešly podněty ke změnám, které výrazně ovlivnily celou strukturu napsaného díla, případně mohly mít hlubší vliv na další vývoj autorova díla.³⁰

Avšak i 50. léta nebyla z hlediska literární tvorby po celou dobu zcela stejná. Zatímco první polovina 50. let se nesla ve znamení budování „lepší socialistické společnosti“, zlomovým okamžikem, který změnil určování literárních trendů, byl rok 1953 a pozvolná destalinizace (spojena např. s Chruščovovým referátem). Druhá polovina 50. let pak přinášela alespoň částečně jinak orientovaná témata. Pozornost se obrátila například k tématu 2. světové války, a to z pohledu Židů. Vše bylo

²⁷ Tamtéž, s. 1110.

²⁸ Tamtéž, s. 1108.

²⁹ Tamtéž, s. 1116.

³⁰ Málek, Rudolf. *Z prehistorie časopisu Čtenář. Čtenář: Měsíčník pro práci s knihou*. 1968, r. XX, č. 12. s. 10.

podáváno velmi často z autobiografického pohledu. Jak uvádí Ladislav Soldán v knize Přehledné dějiny literatury III.³¹

Soldán dále zmiňuje také, že se do popředí dostává nejen literatura válečná, ale celkově historická. Hlavní roli měl stále třídní boj, ale již nepřevažovalo jen „jiráskovské“ pojetí dějin.³² Právě historické knihy Aloise Jiráska byly v 50. letech zneužívány jako ukázka toho, jak byl „pracující lid“ utlačován „buržoazními“ a náboženskými silami. Podobného zneužití se pak dočkali i další autoři z dob národního obrození jako například Božena Němcová. I přes částečné uvolňování si 50. léta nesla stále tuhost, která se neobjevovala v tak silné míře již v žádné dekádě komunistické nadvlády, a to i přes neustálou snahu KSČ mít vše absolutně ve své režii.

V 50. letech byly humor a satira v umění (literatury nevyjímaje) velmi malé, ba přímo ojedinělé, jelikož také tento žánr byl pod přísným dohledem a jakýkoliv pokus stranu zesměšnit mohl mít pro tvůrce oné satiry fatální následky.

To, že by tvůrce musel skončit se svou profesí byl tehdy paradoxně ten nejmenší problém. Český humor 50. let byl proto velmi strohý. Vlastně dost smutný. Tehdejší satira tehdy byla označována jako „komunální“, znamenalo to, že se vysmívala jen okrajovým problémům, přímá kritika byla nemyslitelná.

Přistřižená křídla měly i humoristické a satirické příspěvky do časopisů. Třeba i do orgánů pro humor a satiru oficiálně určených, jakým byl Dikobraz.³³ Možnosti psaní byly omezeny pro takřka všechny tehdejší autory s výjimkou opravdu zarytých komunistů. V oblasti kultury byl vyvíjen silný nátlak především na křesťansky orientované autory. Perzekucím se však nevyhnuli ani levicově orientovaní umělci. Stačilo, aby se tehdejšímu režimu, jakkoliv znelíbili. Například tím, že svou tvorbu nepsali jenom v duchu socialistického realismu. Lubomír Machala v knize *Panorama české literatury* viděl jako nejtragičtější období komunistické hrůzovlády období let 1948–1953. Toto těžké období pak skončilo se smrtí Stalina a Gottwalda. Jednalo se o období plné procesů a čistek.

Jiří Světozar Kupka byl aktivním spisovatelem již na počátku Studené války. Po celou dobu komunistické nadvlády se držel na aktivním literárním poli. V 50. letech psal budovatelské a protiválečné romány, např. Jak Honza dobýval slunce nebo

³¹ Soldán, Ladislav. *Nová vlna literatury s okupační tematikou*. In: Soldán, Ladislav, Písková, Milada. *Přehledné dějiny české literatury III*. Soldán, Ladislav. Praha: Pedagogické nakladatelství, 1997. s. 73. ISBN: 80-85937-64-4.

³² Tamtéž. Soldán, Ladislav, Písková Milada *Náměty z historie*. s. 80–81.

³³ Tamtéž, s. 88

Frontový pilot. Budovatelský román byl především v první polovině 50 let jedním z nejčastějších literárních žánrů v Československu. Základními náměty budovatelských próz byla přeměna člověka, zrod kolektivů nových lidí, budování nového, tzv. lepšího světa. Před autory byl tehdy postaven požadavek vytvořit obraz kladného hrdiny: dělníka, budovatele, rolníka vydávajícího se na cestu kolektivizace. Jednoznačným vzorem v tvorbě takových literárních hrdinů byl Sovětský svaz. Tuzemským autorům sloužily jako vzory sovětští spisovatelé, kteří takové knihy psali již ve 30. letech 20. století. Tehdy však Kupkovu tvorbu zastínili jiní autoři tohoto žánru, např. Václav Řezáč se svým dílem *Nástup* nebo Vítězslav Nezval s knihou *Anna proletářka*. V 50. letech Kupka vydal celkem tři knihy a to konkrétně: *Jak Honza dobýval slunce* (1950), *Rušné dny* (1955) a *Frontový pilot* (1959).

Knihy *Jak Honza dobýval slunce* je kniha pro děti. *Rušné dny* jsou psány ve stylu společenského románu. Na závěr *Frontový pilot* je psán jako historický a dobrodružný román. Již v prvních letech Kupkovy tvorby je tedy vidět jeho mnohožánrová tvořivost. Už v 50. letech dokázal jít s literárním proudem a tvořit literaturu, kterou si žádala nejen vláda, ale i poptávka ze strany čtenářů. V období tvrdého stalinismu tvořil budovatelské romány, zatímco v období destalinizace knihu z války, která už neměla jen propagandistický nádech. Již na počátku tvorby stavěl ve svých dílech do popředí silného a často i morálního hrdinu (většinou muže), který musí bojovat s nepřízní osudu. Podobné tvůrčí principy uplatňovala v tehdejší době, ale také předtím Marie Majerová, se kterou se přátelil (viz. rozhovor s vnučkou J. S. Kupky). Majerová však do popředí stavěla ženy. Inspirovala se u tvorby světové prózy (např. Dos Passos, Sinclair). Majerová tvořila romány stylem jakési mozaiky tvořené z vyprávění, sesbíraných dokumentů (dobové dopisy, deník) a popisu, který byl tvořen ve stylu reportáže.³⁴

Oba autory pak dále spojuje tvorba v zasetí schematismu a socialistickém realismu v 50. letech. Tvorba Marie Majerové na rozdíl od tvorby J.S. Kupky nenesla nikdy nádech ironičnosti. Oba autory spojovalo precizní zpracování příběhu. Stejně tak měli zkušenosti z oblasti žurnalistiky, což jim pomohlo získat široký rozhled pro jejich tvorbu. Dílo Marie Majerové bylo rozsáhlé jak po žurnalistické, tak po prozaické stránce. Styl jejího psaní byl silně ovlivněn autorčinými politickými aktivitami. Jednalo se o aktivity zahrnující anarchistické hnutí přes sociálně demokratické zaměření po výrazné angažování v komunistické

³⁴ Lehár, Jan. *Část krize*. In: Lehár, Jan. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha: Lidové noviny. 2002. s. 651. ISBN :80-7106-963-8.

straně.³⁵ Tyto autory také spojovala dlouhá doba jejich tvorby, která navíc nebyla ničím přerušena. I tím právě jejich tvorba utvářela tuzemskou literaturu.

4. Tvorba J.S. Kupky v 60. letech

V 60. letech docházelo ke scelování povoleného a nepovoleného. Tento proces došel do takové míry, že hranice mezi těmito dvěma stranami byla takřka neznatelná.³⁶ Klíčovou roli v šedesátých letech měla média a zejména kulturní časopisy, jež se těšily velkému zájmu čtenářů.³⁷ Šedesátá léta lze nazvat nejšťastnější dobou poválečné literatury.³⁸

S uvolňováním stoupal počet kontaktů s exilem a rostl i počet těch, kdo na Západě zůstávali. Počátkem 60. let vznikly v KSČ i v StB úseky tzv. anti propagandy, jejichž posláním byl boj s exilovou a „buržoazní“ publicistikou, která by mohla ohrozit mravní stav čtenářů. Policejní orgány zabavovaly ročně velké množství různých západních ale i polských, jugoslávských, ba čínských publikací i tiskovin.³⁹ Je tedy vidět, jak i s postupným politickým táním stále komunistický režim prosazoval své zájmy a používal osvědčené nástroje. V 60. letech také nastal problém s tzv. odborovými knihovnami. Dobová propaganda je vnímala jako kvalitní instituce poskytující množství kvalitní literatury.

Tyto typy knihoven však začaly zaostávat, čehož si všimla i dobová periodika. [...] „Všechna tato dobrá práce a její dobré výsledky činí ze sítě odborových knihoven jeden z nejdůležitějších celků celé jednotné soustavy československých knihoven. V současné době však prožívají tyto knihovny kritickou fázi svého vývoje. [...] Nestačí uspokojovat literaturou stále stoupající požadavky svých čtenářů, kteří hledají nejnovější poznatky ze všech vědních odvětví.“⁴⁰ Koncem 60. let se tvůrci časopisu Čtenář snažili o zlepšení situace v dětské literatuře, která byla nedostatkovým zbožím, tak jako většina jiných knih. „Úspěšně řídit soustavnou dětskou četbu je možné jen při správně

³⁵ Machala, Lubomír. *Literatura po vzniku Československé republiky a za německé okupace*. In: Machala, Lubomír. *Panorama české literatury (1) do roku 1989*. Praha: Universum, 2015. s. 278. ISBN: 978-80-242-4818-9.

³⁶ Lehár, Jan. *Mezi dogmatismem a reformismem*. In: Lehár, Jan. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha: Lidové noviny. 2002. s. 771. ISBN 80-7106-308-8.

³⁷ Tamtéž, s. 771.

³⁸ Tamtéž, *Šťastný věk literatury*. Lehár, Jan. s. 782.

³⁹ Tamtéž, *mezi dogmatismem a reformismem*. s. 775.

⁴⁰ Barešová, Jana. *Některé současné problémy. Čtenář: měsíčník pro práci s knihou*. Praha: Orbis. 1968. roč. XX, č. 12. s. 62.

sestavených fondech. Školní knihovny budou doplňovat literaturu, která zajišťuje účelně výchovný postup (jedna kniha na 2–3 žáky), podle možnosti budou soustřeďovat univerzální literaturu pro domácí četbu 1.–4. třídám.“⁴¹ Tento časopis ukazuje, že alespoň mírná kritika poměrů se v 60. letech, přece jen dostávala na povrch. Šlo tak o velký posun ve společenském chápání.

V 60. letech se pak spisovatelé začínají znovu zabývat tématem venkova. Nejdříve se zaměřením na kolektivizaci, ale později se zaměřují více na přírodu, v tzv. přírodní próze. Šlo o vykreslení krás fauny a flóry. Lidé zde jsou odstaveni na druhou kolej a jsou pouze pozorovateli, jak uvádí Ladislav Soldán.⁴² „Pro rozvoj české literární vědy a kritiky na konci padesátých let a v letech šedesátých měla velký význam renesance strukturalistického myšlení. Kromě toho se literatura stala předmětem zkoumání z hledisek filozofických, psychologických či sociologických.

V oblasti literární kritiky se projevila pluralita východisek a názorů, příznačná pro kulturu šedesátých let. Rozvoji kritického myšlení napomáhal také vznik nových časopisů a skutečnost, že literární život se decentralizoval. Vedle tradičního pražského literárního centra se prosazuje centrum brněnské, v němž se další tribunou české literatury a literární vědy i kritiky stává časopis *Host do domu*, v Ostravě *Červený květ*.⁴³

Hojně využívaným tématem se stal u spisovatelů tzv. kult osobnosti. Jak může vypadat zneužití osobní moci vůči jiným lidem, a jaký vliv má na lidský charakter. Novým tématem, se kterým se vyrovnává několik spisovatelů, je kult osobnosti, zneužívání osobní moci, její vliv na lidský charakter.⁴⁴ Výrazná je v tomto období stále i tvorba týkající se tematiky 2. světové války. „Válečná tematika je autory šedesátých let zobrazována několikerým způsobem: prostřednictvím tzv. vážné literatury, v první řadě psychologické prózy a společenskokritického románu, vzpomínkové prózy, literatury faktu, ale také detektivního žánru, který právě v této době u nás prožívá renesanci.

V předcházejících desetiletích byl totiž zatracován jako tzv. pokleslá literatura.“⁴⁵ I díky tomu se otevřel prostor pro Kupkovu

⁴¹ Tamtéž. Kyselková, Jana. V sovětské Litvě. s. 93.

⁴² Soldán, Ladislav, Písková Milada. *Venkov v literatuře, přírodní próza*. In: Soldán, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury III*. Praha: Pedagogické nakladatelství. 1997. s. 87. ISBN 80-85937-84-4.

⁴³ Tamtéž. Hoffman, Bohuslav. *Demokratizační a liberalistické směřování kritiky*. s. 92.

⁴⁴ Tamtéž. Soldán, Ladislav, Písková Milada. *Společenskokritická problematika*. s. 78.

⁴⁵ Tamtéž, s. 78.

krimi tvorbu. Ta se pak stala velmi bohatou a svým způsobem v ní předběhl i zaběhnuté autory.

V dobách politického tání 60. let pak zůstal J.S. Kupka upozaděn spisovateli jako byli například Josef Škvorecký (Zbabělci), Bohumil Hrabal (Ostre sledované vlaky) nebo Ladislav Fuks (Pan Theodor Mudstock). V 60. letech vydal J. S. Kupka celkem čtyři knihy. První z nich byla *Lod' do Šanghaje* (1960), která byla situována jako cestovatelská novela. Poté následovala kniha *Hlavní muž světa* (1965), ta je psána jako sci-fi román. Předposledním dílem z této dekády byl detektivní román *Mat královně* (1967). Na závěr vyšla dobrodružná dětská kniha *Prázdniny s Dominikou* (1968). V 60. letech se Kupkova tvorba ustálila z hlediska žánrů na dobrodružné a akční knihy, a to především na romány. Kupka ale zůstal. I přes „zářivější hvězdy na literárním nebi“ si dokázal J. S. Kupka udržet svou pozici.

Bezpochyby v tom sehrál svou roli fakt, že měl již mnoho spisovatelských zkušeností z let předchozích. Na konci 60. let byl na literárním poli již 20 let a měl napsáno více knih než autoři takřka stejně staří, např. Ladislav Fuks, ale více knih i než autoři starší, například Bohumil Hrabal. Dokázal navíc svou tvorbu přetransformovat. Nová doba si žádala jiný typ literatury než jen knihy o budování socialismu a lepších zítřcích.

Chopil se tvorby témat, která v liberálnějším prostředí vytvářela pocit menší „sešněrovanosti“ příběhu a přinesla také nádech akčnosti a možnost dočíst se něco více o zahraničí. Naopak vůbec nepsal historické knihy, respektive knihy z nedávné minulosti, na rozdíl od výše zmíněného Hrabala s Fuksem. Právě jejich tvorba (často zaměřena na 2. sv.) jim vynesla mezinárodní uznání. V dobách, kdy tito umělci zemřeli, Kupka stále ještě aktivně psal, a to více jak jednu dekádu. Je tedy vidět jeho přesah napříč desetiletími.

V 60. letech také začala již výše zmíněná tvorba v oblasti knih s kriminální tematikou. Tyto knihy se tehdy staly velmi čtené a vyhledávané. Jedním z nejúspěšnějších autorů v jejich psaní byl bezpochyby Josef Škvorecký. Oba autoři k sobě měli blízko věkově a částečně i délkou tvorby. Tito autoři však stáli na opačných stranách pomyslné barikády. Oba autoři však byli schopni vytvořit plnohodnotnou kriminální literaturu. Oproti tomu s Ladislavem Fuksem byli oba komunisticky povolenými autory.

Fuksův styl psaní byl však velmi originální a takřka nenapodobitelný, a právě proto se držel na výsluní literatury. „Od začátku Fuksovy literární kariéry bylo zřejmé, že jde o

vyhraněného prozaika se svébytnou autorskou poetikou. Na originalitě Fuksova díla se podílel výše zmíněný fakt opožděného uvedení do beletrie, ale především skutečnost, že autor „neměl načteno.“ Vzhledem k jeho značným mezerám v literární oblasti [...] byl, alespoň podle Jana Halase, vliv předešlých autorů na Fukse minimální.⁴⁶

Zde je tedy vidět hned několik rozdílů mezi Kupkou a Fuksem. Kupka byl v době Fuksova literárního nástupu již zaběhnutým autorem. Zároveň však neměl tak osobitý styl, aby mohl na literárním poli předčít Fuksovu tvorbu. Fuksovy knihy jsou navíc typické velmi dobře vykreslenou psychologií postav a komorním, často až minimalisticky působícím prostředím. Oproti tomu Kupka ve svých knihách má často velké příběhy s mnoha prostředími, které se doplňují a prolínají.

Dalším rozdílem může být již několikrát zmíněná Kupkova připravenost skrze rešerše. Oproti tomu Fuksovy knihy působí dojmem větší spontánnosti. „Fuksovy prózy měly charakteristiku výpovědi o ohrožení lidí, zároveň tyto postavy vystupují se svými schopnostmi postavit se zlu, které jim chce rozvrátit jejich světy. Tito hrdinové pak ani o těchto silách často sami nevědí, než přijde čas, aby je použili. Hrdinové z Fuksových knih v prvním období jeho tvorby jsou slabí a bezbranní jedinci, kteří nejsou schopni čelit nacismu, zažívají pocity strachu, hrůzy a bezmoci, která se neustále stupňuje a zdá se být neřešitelnou.“⁴⁷ Je třeba dodat, že to vše se ve Fuksových knihách vyskytuje se silným dojmem autentičnosti.

Kupkovy postavy pak naopak nejsou vystaveny determinaci a ani pohledu na to, jak se hroubí jejich světy. I přes těžké osudy, které také musí zvládnout, nejsou postavy v Kupkových knihách ničím determinovány. „Fuksovův fikční svět je typický svou zvláštností. Podstaty tohoto světa mají své jasně dané místo, dochází pak k výskytu těchto postav v podobných sestavách. Většina postav pak má nějakou zvláštnost, a to buď ve svém vzhledu nebo chování. Tyto ukazatele pak mohou odkazovat k nadpřirozeným silám.“⁴⁸

Oproti tomu Kupka své postavy nestaví na vnějších, ale na vnitřních vlastnostech. Jeho postavy dále také prodělávají určitý vývoj osobnosti, oproti čemuž Fuksovy postavy se během plynutí příběhové linky nijak zvlášť vnitřně nevyvíjejí.

⁴⁶ Gilk, Erik. *Vítěz i poražený: prozaik Ladislav Fuks*. Brno: Host. 2013. s. 12. ISBN 978-80-7491-56-2.

⁴⁷ *Tamtéž*, s. 12.

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 13.

5. Tvorba J.S. Kupky v období normalizace

„Oficiální stranická rétorika se zpočátku měnila jen pozvolna. Denní tisk, rozhlas a televize, nad nimiž získalo nové komunistické vedení téměř okamžitou moc, se sice formálně odvolávaly na ideály ledna 1968, nicméně vývoj v jarních a podzimních měsících předchozího roku prohlašovaly za nežádoucí a intervenci vojsk pěti států Varšavské smlouvy začaly označovat jako internacionální pomoc.“⁴⁹ „Mezi obyvateli se šířily strach, deprese a rezignace. Nedávny entuziasmus se vytratil. [...]

Proti případným projevům vzdoru zahájil režim s předstihem ostrou demagogickou kampaň v denním tisku, rozhlase a televizi, spontánní demonstrace se přesto uskutečnily ve všech větších městech.“⁵⁰ „Dosud nikdy se nestalo, aby byly – jako na počátku normalizace – veškeré existující literární časopisy zakázány.“⁵¹ „S normalizačním režimem nespolupracovali autoři v takové míře jako po únoru 1948.“⁵² Normalizace jako taková byla spjata především s osobností Gustáva Husáka a jako protipól byl vnímán Ludvík Svoboda. V počátcích 70. let tak ještě doznívalo Pražské jaro a s ním spojené nálady, i když už se situace ve společnosti začínala výrazně měnit.

„Propagandistický koncept budovatelské prózy, k němuž inklinovali literární spolutvůrci normalizace na počátku sedmdesátých let, byl prakticky nerealizovatelný a pokusy o něj nemohly naplnit očekávání skutečné umělecké hodnoty, jež se od nich očekávala. V praxi byl proto spontánně substituován koncepty, které sice vyhovovaly základnímu ideologickému požadavku přinášet umělecké obrazy tvůrců komunismu při jejich nejpřirozenějším konání, totiž při práci, avšak snažily se jej naplnit způsobem, který by byl vnitřně věrohodnější a čtenářsky přitažlivější.“⁵³

Jako jedna z možností, jak inovovat žánr prózy s pracovní tematikou se jevily pokusy nahradit obvyklý tradiční tvar a konvenční způsob vyprávění neobvyklou poetikou.⁵⁴ Periodika,

⁴⁹ Janoušek, Pavel. Politické a kulturní souvislosti. In: Janoušek, Pavel. *Dějiny české literatury 1945–1989 Svazek IV*. Praha: Academia. 2007. s. 17. ISBN 978-80-200-2057-4.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 18.

⁵¹ Lehár, Jan. *Normalizace*. In: Lehár, Jan. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha: Lidové noviny. 2002. s. 847. ISBN 80-7106-308-8.

⁵² *Tamtéž*, s. 850.

⁵³ Janoušek, Pavel. *Současná próza v souřadnicích povoleného*. In: Janoušek, Pavel. *Dějiny české literatury 1945–1989. Svazek IV*. Praha: Academia. 2007. s. 500. ISBN 978-80-200-2057-4.

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 500.

kteřá se snažila během pražského jara o reprodukci svých kritických názorů a postojů musela po srpnové invazi znovu vykonávat svou práci v zájmu KSČ, bez ohledu na jakékoliv stranické chyby. Některá periodika podávala socialistický stát tak, že je tu pro všechny.

„Základním prostředkem, jímž socialistická společnost jako celek vytváří podmínky pro zachování určitého typu společenské vazby, je socialistický stát, který je organizací celé společnosti v tom smyslu, že organizačně sdružuje všechno obyvatelstvo bez rozdílu: člověk je sdružen ve státě tím, že je jeho občanem a toto občanství je dáno automaticky zákonem, nikoliv dobrovolným vstupem do státní organizace.“⁵⁵ Jinými slovy byl stát dobovou propagandou prezentován jako místo, kde jsou všichni občané socialisticky uvědoměli a aktivní, i když tomu tak nebylo.

Některá periodika začala klást důraz na tzv. plán četby. „Základem individuální práce se čtenáři je řízení četby a nejúčinnější metodou jsou plány četby, sestavené individuálně pro jednotlivé čtenáře. Jsou to vlastně doporučující bibliografie, ve kterých jsou vybraná díla určitého oboru či tematické metody uspořádány tak [...], aby usnadňovaly soustavné studium příslušné otázky, aby postupně seznamovaly čtenáře se základními díly klasické i současné domácí a zahraniční literatury.“⁵⁶

Individuální plány však za minulého režimu nebyly tak časté a používalo se především osvědčených tabulek a škatulek do kterých měli občané spadat. Dobová periodika však také názorně ukazují, že v období normalizace byla četba výrazným způsobem trávení volného času. Podle údajů časopisu *Čtenář* v roce 1970 24 % lidí přečetlo až 20 knih ročně a pouze 5 % nepřečetlo žádnou knihu v průběhu roku. Vzhledem k nedostatku literatury na trhu jsou to velmi vysoká čísla.

Dobová periodika to okamžitě využila ve prospěch své propagace. „Znovu se tak přesvědčujeme o vysoké čtenářské úrovni našich občanů. Vždyť procento opravdových nečtenářů je velmi malé ve všech sociálních i věkových skupinách, snad jen s výjimkou rolníků se základním vzděláním, kde je výrazněji nad průměrem.“⁵⁷ „V období normalizace bylo velké množství českých autorů zakázáno. Největším problémem pak bylo jejich nedobrovolné odtrhnutí od čtenářů. Mnoho z nich si pak získávalo své čtenáře skrze překladovou tvorbu. Zakázání čeští spisovatelé byli odříznuti od většiny domácího publika, nalézali své čtenáře prostřednictvím překladů. V této oblasti však nastal

⁵⁵ Hromádka, Milan. *Socialistický stát a kultura. Čtenář: měsíčník pro práci s knihou*. Praha: Orbis.1970, roč. XXII, č. 1. s. 39.

⁵⁶ Tamtéž, s. 35.

⁵⁷ *Tamtéž*. Vančura, Dalibor. *O četbě, čtenářích a knihovnách*. s. 178.

problém s úpravami textu, který někdy bývá vnímán jako forma skryté cenzury.⁵⁸ Zakázaní autoři se pak často uchýlovali také k vydávání samizdatových periodik, jejichž tvorba však byla velmi obtížná a neustále likvidována ze strany státní moci.

Ani v období normalizace však nezanikla historická próza.“ Nejpočetnější část autorů sedmdesátých a osmdesátých let vnímala žánr historické prózy jako únikový prostor a příležitost pro romance či fresky, které stojí na barvitém ději a pracují s bohatým arsenálem intrik, dobrodružství a lásek, v lepším případě chtějí propojit zajímavý až efektní příběh s určitou dávkou poučení o lidech, historických faktech a živé minulosti.“⁵⁹

Mezi autory takových próz patřili [...] Nina Bonhardová (Královský úděl, 1971, Hodina závratí, 1975; Román o Doubravce České a Měškovi Polském, 1980), Jiří Světozar Kupka (Vzpouza, 1977).⁶⁰ V období normalizace se J. S. Kupka uplatnil na scénářistickém poli. Psal scénáře jak k seriálům (30 případů majora Zemana), tak i k filmům (Velký oblouk, Archimédův zákon).

V 70. letech J. S. Kupka vydává pouze dvě knihy. První byla psychologický román Zkáza křižníku Campeador (1970). Poté následoval historický román Vzpouza (1977). Oba romány se odehrávají na lodi. Zde tedy nejspíš Kupka uplatnil své cestovatelské zážitky. Zároveň je však zarážející pokles jeho beletristických děl.

V 80. letech přetrvával problém s nedostatkem knih na trhu. Zmiňovaly to i dobové časopisy. „Na našem knižním trhu nadále přetrvává nedostatek populárně vědeckých publikací, jež by přístupnou formou informovaly o knihovnictví, knihovědě a vědeckých informacích obecně a seznámily mladé čtenáře s činností našich nejvýznamnějších knihoven, s jejich fondy i službami, zasvětily je do tajů knihovních katalogů, bibliografií a dalších otázek.“⁶¹ Stejně tak dobová média podávají jako problém nesourodost odborných a neoborných knihoven. „Na všech okresech jsou si vědomi toho, že informační činnost MLK není

⁵⁸ Woodsová, Michelle. *Václav Havel a skrytá cenzura*. In: Šámal, Petr. V obecném zájmu: *Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*, svazek 2, část sedmá. Praha: Academia, 2015. s. 1347. ISBN: 978-80-200-2491-6.

⁵⁹ Janoušek, Pavel. Protichůdné možnosti historické prózy. In: Janoušek, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989. Svazek IV*. Praha: Academia, 2007. s. 533., ISBN 978-80-200-2057-4.

⁶⁰ *Tamtéž*, s. 533.

⁶¹ Richter, Vít. Recenze: Rozpaky nad jednou knihou. *Čtenář: měsíčník pro práci s knihou*. Praha: Orbis, 1985. roč. XXVII, č. 4. s. 62. ISSN 0011-2321.

na příliš vysoké úrovni. V některých knihovnách je pouze několik svazků encyklopedické literatury. Problém bývá i v tom, že mnozí knihovníci zatím neumějí s informačním aparátem pracovat.“⁶²

Problémy s knihovnami rozvádějí také dále. „Uvedli jsme příklady desítek knihoven dosahujících velmi dobrých výsledků, vedle nich by bylo možné uvést obce, kde se práce s knihou nedaří. Jejich špatné výsledky ovlivňuje často neodpovídající umístění a nedostatečné prostorové možnosti. Pro přehledné stavění a tím i systematickou propagaci politické a naučné literatury, ale též nevhodné obsazení funkcí knihovníků a nedůsledné metodické vedení knihoven.“⁶³ Jinými slovy problémy v oblasti knihovnictví zůstávaly nevyřešeny i v průběhu let. Časopis Čtenář se opět nevyhýbá kritice, a to i přes všudypřítomnou možnost postihu ze strany státních aparátů.

Od druhé poloviny 80. let se cenzura začala (cenzura, která již byla rozptýlena) rozvolňovat. Tehdejší cenzuře také uškodilo, že začala ztrácet svůj jednotný cíl. Někteří tvůrci cenzury, kteří se nacházeli na výrazných pozicích ve Svazu českých spisovatelů, začali uvažovat o vydávání zakázaných knih. Opět šlo však o opatrnou realizaci těchto myšlenek. O vydání knih tabuizovaných autorů začala státní nakladatelství vyjednávat přímo se zástupci nepovolené literární koleje. Mezi tyto autory z druhé „strany barikády“ pak patřili například Ivan Klíma či Karel Šiktanc. Proběhlo také několik setkání se spisovatelem žijícím v exilu, což byla věc po roce 1968 absolutně nemyslitelná.⁶⁴ Byl to bezpochyby obrovský posun na poli tuzemské literatury, ale vše se stále odehrávalo velmi opatrně, jelikož režim kdykoliv mohl zasáhnout.

Od roku 1987 se literární instituce, patřící do oficiální kultury, začali připravovat na spojení oficiálního a neoficiálního literárního proudu. Vše šlo však jen velmi pozvolna a lidé mimo tyto okruhy prakticky neměli šanci zaznamenat nějakou viditelnou změnu. O zmenšení cenzury anebo v lepším případě o její úplné zrušení se pochopitelně snažili i autoři z druhé strany barikády, kteří byli doposud upozadováni nebo úplně zakázáni. Nepopíratelný byl fakt, že česká literatura zaostávala v oblasti zmírňování cenzury za jinými komunistickými státy, zvláště pak za Polskem a Maďarskem, ale paradoxně i za SSSR, kde se

⁶² Tamtéž. k. *S politickou literaturou v menších veřejných knihovnách*. s. 109.

⁶³ Tamtéž, s. 109.

⁶⁴ Šámal, Petr. *Rozklad literární cenzury*. In: Šámal, Petr. *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*, svazek 2, část sedmá. Praha: Academia, 2015. s. 1223. ISBN: 978-80-200-2491-6.

naplno rozjela Perestrojka. Ani na našem území už ale nešlo dále ignorovat trojkolejnost v oblasti literatury.⁶⁵

V prvních dnech revoluce se absolutně rozpadl informační monopol, kterým komunistická strana po 40 let udržovala své kulturní a politické postavení v zemi. Nakladatelství a knihovny se od tohoto monopolu ze dne na den odvrátily a v některých případech se do konce připojily k revolučním změnám.⁶⁶

80. léta pak pro jeho tvorbu byla velmi plodná. Vydal totiž celkem pět knih. První krimi román Rukojmí z Bella Vista (1980). Dále pak krimi román Hra naostro (1982). Poté krimi román Krycí jméno Sigma (1983). Předposledním dílem byl opět krimi román nesoucí název Operace Fíkový list (1985). A v samém závěru již tradičně krimi román, tentokrát s názvem Kazeta (1989). Můžeme si tedy všimnout, že J.S. Kupka v tomto desetiletí vydával pouze knihy s detektivní tematikou. J. S. Kupka také musel začít bezpochyby svou tvorbu měnit, jelikož nová doba si žádala nový autorský styl. Pokud bychom se však zaměřili na porovnání jeho stylů v 70. a 80. letech, nenalezneme příliš mnoho rozdílů. Jeho styl se držel na určité úrovni, která byla zhruba dvacet let neměnná a je dost možné, že by se neměnila ani dále, pokud by nepřišla změna režimu.

6. Tvorba J.S. Kupky v 90. letech

Po pádu bývalého režimu bylo zapotřebí vytvořit nové instituce pro tisk, knižní trh a následně pro elektronická média. Problémem však bylo, že ustanovení těchto institucí po roce 1989 předběhlo vytvoření právního rámce pro tyto instituce.⁶⁷

Cenzura jako taková se stala častým tématem porevolučních debat, a tak se dá říct, že v českém prostředí zůstala zakořeněna i nadále. Existují dokonce případy cenzury i po roce 1989, kterých však bylo pramálo. I když by se zdálo, že cenzura v 90. letech naprosto vymizela, není tomu tak. Je však pravda, že případů cenzury po změně režimu bylo jen opravdu málo. Přímé zásahy proti autorům, knihám a periodikům se tak přestaly stávat každodenní záležitostí jako v dobách vlády KSČ.⁶⁸ Pokud již dojde na nějaký cenzurní zásah, tak nejde o to autora poškodit či potrestat, jako tomu bylo za minulého režimu.

⁶⁵ Tamtéž. Janeček, Pavel. *Přechod od informačního monopolu k pluralitnímu knižnímu a mediálnímu trhu*. část osmá. s. 1380–1381.

⁶⁶ Tamtéž, s. 1382.

⁶⁷ Tamtéž. Janeček, Pavel. *Nový nakladatelský tiskový zákon a první hranice svobody slova*. s. 1386.

⁶⁸ Tamtéž. Janeček, Pavel. *Od hegemonie ke krizi liberálního konsenzu. Diskurz o cenzuře*. s. 1409.

„Těžiště všeho, k čemu v oblasti cenzury a sociální regulace kulturní a literární komunikace v českém prostředí v období po roce 1989 dochází, leží v oblasti diskurzu o cenzuře.“⁶⁹ I přesto, že cenzura nebyla již tak moc „na pořadu dne“ jako v období normalizace, stále se okolo ní vířily velké vášně a to ohledně tzv. Petice spisovatelů, která se objevila v první polovině 90. let. „Nejzávažnějším výsledkem petice spisovatelů, umělců a publicistů tak v období 1994–1995 bylo rozštěpení dosavadního liberálního konsenzu kulturních elit ve vztahu k cenzuře.

Petice poprvé od revoluce ukázala, že vedle liberálního postoje k regulaci médií existují v české společnosti i postoje jiné, jež nejsou důsledkem osobního intelektuálního selhání, ale hromadného přesvědčení, prezentovaného dokonce jako vědecký poznatek.“⁷⁰ S rokem 1989 přišlo něco, o čem si tuzemští čtenáři mohli nechat roky jenom zdát. Literární trh byl rázem zaplaven množstvím literárních titulů domácích i zahraničních autorů. Poptávka byla obrovská, a to zejména po domácích autorech, kteří byli dříve zakázáni, např. Milan Kundera, Josef Škvorecký nebo Eva Kantůrková. Takřka ze dne na den se z „nepřátel lidu“ stali literární oblíbenci. Pro mnohé to byl návrat do 60. let, kdy zažívali podobně velký úspěch.

Po roce 1989 byla pro literaturu klíčová možnost svobodně se vyjádřit. Lubomír Machala v knize *Panorama české literatury* hovoří o zmnožení zprostředkovatelů svobodných hlasů, tj. nakladatelství, časopisy, literární přílohy novinových deníků...⁷¹

Dále Machala píše o tom, že tvůrci dříve zakazovaných a nyní necenzurovaných děl pocházeli z různých skupin. Musíme vzít také v potaz, že to byly skupiny různorodé, od disidentů, až po autory, kteří byli zpočátku zapálenými komunisty.

90. léta jsou na první pohled v literatuře těžko definovatelná. Autoři i čtenáři měli s obrovským návaem svobody pocit, že je možné takřka všechno. Jednalo se navíc o svobodu, kterou valná část společnosti zažívala poprvé v životě. Svě skoro až „zlaté časy“ zažívali také nakladatelé. Po dlouhých letech bylo konečně možné prodávat všechny druhy literatury. Určujícím faktorem tehdy ani nebylo, zda si čtenář danou knihu koupí či nikoliv. Čtyři tisíce nakladatelů tento pokus opravdu realizovali.⁷²

⁶⁹ Tamtéž, s. 1391

⁷⁰ Tamtéž, s. 1399.

⁷¹ Machala, Lubomír. *Obecná charakteristika. Panorama české literatury (2). Po roce 1989*. Praha: Universum, 2015. s. 27. ISBN 978-80-242-5054-0.

⁷² Lancz, David. *Probuzení z překrásného snu: Česká literatura 90. let* dopltila na počáteční euforii. *Lidovky.cz*. Praha, 2022.

Co však bylo pro toto období z hlediska literatury určující, byl fakt, že především literatura vykvetla takovým způsobem, jaký v historii neměl obdoby. Působilo to skoro až dojmem, že každý autor má novou múzu, která při něm ve svobodném světě naprosto stojí. Pro valnou část společnosti byl asi nejsilnějším ukazatelem svobody fakt, že mohly vycházet knihy, které byly často zakázané celé dekády, jako například Škvoreckého *Zbabělci*.

Našli se však pochopitelně i autoři, kteří na bývalý režim vzpomínali. A možná právě to některým znemožňovalo se na novém literárním trhu prosadit. Na scénu ale vstoupili i autoři, kteří ještě neměli možnost publikovat a často jim bylo teprve kolem dvaceti let. Ti pak do literatury vstoupili naplno. I díky nim například poezie dosáhla obrovské úrovně.

Nikoho by tou dobou nenapadlo, že na svou velkou chvíli teprve čekají jejich mladší kolegové, kteří byli ještě středoškoláky. Tito středoškoláci pak do literatury za několik let vstoupili ještě s větší vervou než jejich předchůdci.⁷³ S novým režimem se změnily poměry ve společnosti i v kultuře. Listopadové události však nezměnily věci jen po společenské, ekonomické a kulturní stránce.⁷⁴ Šlo o změnu celého jednoho období kultury a literatury.⁷⁵ Zanikla také literární trojkolejnost. Oficiální, samizdatový i exilový proud se vlily do jednoho. Své příznaky si však ještě po nějakou dobu nesly.⁷⁶

Na okraji zájmu se okamžitě ocitli autoři bývalého establishmentu, jejichž privilegované postavení spočívalo na základech vynuceného ideologického diktátu.⁷⁷ Okamžitě po pádu komunistického režimu začala být vydávána do té doby zakázaná literatura, a to jak od tuzemských, tak i zahraničních autorů. V 90. letech pak začalo docházet nejen k uspokojení knižní poptávky, ale přímo k přesycení knižního trhu.

„V reflexích české polistopadové literatury, respektive prózy devadesátých let bývá jako základní rys velmi často uváděna existence dvou tvůrčích linií, dvou autorských strategií.

Té, jež byla vnímána jako odkaz neoficiálních komunikačních okruhů, dominovala snaha o bezprostřední, nijak nestylizované, až krutě otevřené výpovědi o vlastních prožitcích, čemuž vyhovovala především deníková nebo memoárová forma. [...] Ve

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Lehár, Jan. *k. Léta devadesátá*. In: Lehár, Jan. *Česká literatura od počátku k dnešku*. 2. Praha: Lidové noviny. 2002. s. 919. ISBN 30-7106-308-8.

⁷⁵ Tamtéž, s. 919.

⁷⁶ Tamtéž, s. 919.

⁷⁷ Hruška, Petr. *k. Otevřená dekáda*. In: Hruška, Petr. *V souřadnicích volnosti*. Praha: Academia. 2008. s. 15. ISBN: 978-80-200-1630-0.

druhé linii rezonovaly [...] principy postmodernistického psaní [...]. Deníky a paměti různého původu, pojetí i kvality, respektive jejich vydávání patří během dvou polistopadových dekád k nejvýraznějším aktivitám v české literatuře.“⁷⁸

Po roce 1989 nastalo několik problémů. Například problém s knižním trhem. „V souvislosti se zrušením cenzury se objevila otázka dalšího směřování české literatury. Hned na počátku 90. let vznikla obava z kolapsu knižního trhu, nepřipraveného na konkurenční prostředí. [...] Výrazně nadsazené náklady knih a nezkušenost [...] nakladatelů s ekonomickým řízením vedly k debatám o finanční podpoře vydávání české literatury ze strany státu.“⁷⁹ Od roku 1994 začal stát vydávat dotace a granty, kterými měl alespoň částečně zajistit provoz v oblasti kultury. Vedle nakladatelství začala problémy výrazně pociťovat také periodika. Problémem byl fakt, že knihy byly brány jako spotřební zboží a materiální pohled na ně tehdejší literatuře výrazně uškodil.⁸⁰ 90. léta tak ukázala i svou odvrácenou část.

Důležitým faktem byla také rehabilitace do té doby zakázaných autorů. Byla jakýmsi krokem zadostiučinění a alespoň částečným náznakem toho, že se česká literatura a česká společnost snaží vyrovnat s dlouhým obdobím totalitní nadvlády. „Zásadním předpokladem pro listopadovou rehabilitaci domácího literárněvědného bádání a jeho kvalitní rozvoj byla reorganizace koncepce časopisů vědného bádání a jeho kvalitní rozvoj byla reorganizace koncepce časopisu *Česká literatura*, vydávaného *Ústavem pro českou a světovou literaturu Československé Akademie věd* [...].“⁸¹

Dá se tedy říct, že autoři tvořící již před rokem 1989 se dali po revoluci rozdělit do dvou skupin. První skupinou byli autoři, kteří rehabilitaci nepotřebovali, jelikož jejich knihy byly za komunismu svobodně vydávané, i když někdy v malých nákladech. Mezi tyto autory by bezpochyby patřili právě J. S. Kupka, či výše zmíněný Ladislav Fuks. Naproti nim stála druhá skupina autorů, kteří před rokem 1989 nemohli tvořit z politických důvodů. Mezi ně by se dali zařadit například Eva

⁷⁸ Machala, Lubomír. k. *Obecná charakteristika*. In: Machala, Lubomír. *Panorama české literatury (2) po roce 1989*. Praha: Universum, 2015. s. 36. ISBN 978-80-242-5054-0.

⁷⁹ *Vývoj české literatury po roce 1989: proměna české literatury na počátku 90. let*. In: kolektiv autorů. *Současná česká literatura: most literární přítomnosti. V souřadnicích volnosti: Česká literatura 90. let dvacátého století v interpretacích*. Praha, 2008. ISSN:978-80-200-1630-0.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Machala, Lubomír. k. *Obecná charakteristika*. In: Machala, Lubomír. *Panorama české literatury (2) po roce 1989*. Praha: Universum, 2015. s. 30. ISBN 978-80-242-5054-0.

Kantůrková nebo Ludvík Vaculík. Autoři s možností působení za minulého režimu museli často dokázat, že si své místo na poli populární literatury zaslouží, a že nejsou pouze autory písíciemi proto, aby se někomu zalíbili. J. S. Kupka se tedy ocitl na pozici „startovního pole“.

Jeho literární schopnosti se však nedaly popřít, a tak své místo na tuzemské literární scéně uhájil.

V 90. letech vydal J. S. Kupka pouze jednu jedinou knihu. Onou knihou byl částečně historický a částečně krimi román *Čech jako poleno* (1997). V tomto desetiletí tak Kupka vydal nejméně knih od začátku své kariéry. Je tedy možné, že o něj klesl čtenářský zájem z důvodu jeho poměrně dobrých vztahů s bývalým režimem. V 90. letech se však celkově snížila poptávka po česky psané literatuře. Zde se zrodil jeho přestup na historické knihy, které psal i v následujících dvou dekadách.

7. Tvorba J.S. Kupky v novém miléniu

Česká literatura se v období nového tisíciletí rozpínala, nejen na domácím poli, ale začala se otevírat zahraničnímu trhu. Čeští autoři toužili po tom být na světové úrovni.⁸² Po roce 2000 se naplno projevila role internetu, a to i v oblasti literatury. Literatura na internetu přinesla širší možnosti přístupu četby, avšak mnoho lidí v tom vidělo poškození klasické četby. I v novém století se musela literatura potýkat s krizí. Sama česká literární produkce byla označena za krizovou. Literární kritik Štefan Švec viděl příčinu této krize v tom, že čtenáři odmítají číst „vysokou literaturu“, zde pak viděl jako problém zaostávání za Západem.⁸³ Jinak však česká literatura nezažívala příliš výrazné výkyvy a odchylky, které by její fungování posouvaly jiným směrem.

V období nového milénia se J. S. Kupka opět zaměřil na historické publikace. Jeho závěrečná tvorba se v tomto žánru ustálila. Kupka totiž již nevydal žádnou knihu s krimi tematikou. V novém miléniu vydal historicky nejvíce knih, a to celkem deset. Jedna jediná byla sekundární historickou publikací, a to *Balkánský sud prachu* (2003). Ostatní literatura byla primární, konkrétně historické romány. Právě v tomto období pak také J. S.

⁸² Fialová, Alena. *k. Česká literární kultura 2001-2010. V souřadnicích mnohosti: Česká literatura první dekády 21. století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia. 2014. s. 13. ISBN 978-80-200-2410-7

⁸³ *Tamtéž. Krize české literatury*. s. 39.

Kupka vydává svůj nejspíše nejznámější román. Tedy alespoň, co se čtenářské popularity týče.

Tímto románem je životopisná kniha *Krvavé jahody* (2008). Závěrečné romány J. S. Kupky se dočkaly obrovského úspěchu v oblasti literární kritiky. Velký úspěch však tato díla získala také u čtenářů, pro které se stala velmi vyhledávaná a oblíbená. J. S. Kupka tak opět dokázal, že se umí přizpůsobit dobové knižní poptávce. Knihy ze závěrečných let patří k jeho čtenářsky nejoblíbenějším dílům a kritika je hodnotí většinou velmi pozitivně.

8. Představení Kupkova literárního stylu

8.1 17 bodů proti míru

Literární debut J.S. Kupky sleduje na sobě několik nezávislých příběhů. Čtenář má možnost sledovat mladého novináře v práci (dost možná podobnost s autorem). Tento novinář pátrá po příčinách pádu letadla s mezinárodním složením posádky. Kniha nás ale také zavede do Afriky za místními obyvateli, bojujícími za svobodu. Vypravěč je er-formový, ale již tradičně působí dojmem, že má svůj názor na danou situaci. Nacházejí se zde různé grafy a úlohy, které nutí čtenáře, aby se nad textem neustále zamýšlel.

Vypravěč spojuje příběhy z několika částí světa do jedné mozaiky, která nám přináší komplexní obraz, obraz odporu k válce a násilí. Nejedná se přímo o pacifické dílo, ale o dílo, které ukazuje špatnosti války a konfliktů. Vyznění je tedy jasné, jedná se o kritiku ohrožování míru. J. S. Kupka si vybral pro sepsání této knihy velmi příhodnou dobu. Pár let po skončení 2. světové války, a navíc období, kdy se svět začínal štěpit na dva tábory, které kdykoliv mohly rozpoutat válku novou.

Souvislosti v často mezinárodním rozsahu se tak v jeho tvorbě objevovaly doslova od prvopočátku. A tam, kde skončila tvorba J. S. Kupky, tak tam také skončila. Dala by se najít jistá paralela mezi touto knihou a knihou *Válečná nevěsta*. Obě knihy se odehrávají jen pár let od sebe a obě také nesou myšlenku války, i když ve *Válečné nevěstě* je spíše válka druhotná. Zároveň se najde odlišnost v postavách. V 17 bodech proti míru jsou postavy nepřiliš rozvedené, působí ploše a jako by byly nedokresleny. Kniha působí dojmem reportáže, líčí dění a postavy nechává stranou.

Postavy zde působí spíše dojmem pomyslného divadelního „křoví“. Právě zde je opět vidět Kupkova originalita na poli české literatury. Dokázal upozadit postavení hrdinů, aby čtenář více

kladl důraz na to, kde se příběh odehrává a jaké má souvislosti. Tuto knihu bychom mohli přirovnat k dílu Ernesta Hemingwaye „Komu zvoní hrana“. Čtenář by měl po dočtení knihy nabýt dojmu, že co se stane v jedné části světa může ovlivnit dění jinde, a že by člověk neměl zavírat oči nad tím, co se děje jinde. Může se naskytnout otázka: Jde o pacifický román? Zřejmě nejde. J. S. Kupka pouze před válkou varuje, jeho kniha není nutně poselstvím míru, ale spíše formou vzkazu pro další generace.

Toto dílo jsem pro představení ve své práci vybral z důvodu jeho originality. Je to dílo na české literární poměry neobvyklé. Navíc se dle mého názoru nikdy předtím ani potom taková kniha na našem území nepovedla napsat. Jedná se o knihu, která se dá těžko žánrově zařadit a tím může přitahovat pozornost literárních vědců.

8.2 Jak Honza dobýval slunce

Teprve druhá autorova kniha byla psána jako dětský román, jak jsem již zmínil výše. Děj se točí okolo nedostatku uhlí ve městě. Nejde o to, že by bylo uhlí málo. Ono totiž není vůbec. Není také elektřina a ve městě tak vzniká panika. Hlavním hrdinou je Honza, který žije pouze se svojí maminkou. Honza spolu s několika spolužáky jede na uhelnou brigádu. Náplň této brigády obsahuje pomoc horníkům v dole. Ani zde však nenastane bezproblémové plynutí příběhu. Objeví se totiž zloděj uhlí. Zloděj je však odhalen a všem se uhlí dostane. Kniha v sobě nese budovatelský nádech, vzhledem k době, ve které je psána. Většina chlapců se na konci knihy rozhodne, že se vyučí havířem. Kniha je psána er-formou. Vypravěč se drží dále od ostatních postav. Dále je kniha doplněna o ilustrace, což nebývá u Kupkových knih příliš časté. Jedná se tedy o jeden z dalších ukazatelů, že tato kniha je psána pro děti. Zároveň však román obsahuje i nadčasové prvky, např. energetické problémy. Kompozice je chronologická. Výraznou roli zde hrají dialogy, které místy působí absurdně, např. rozhovor Honzy s vrátným. I když je kniha psána pro děti, může svou napínavostí přilákat i odrostlejší čtenáře.

Zajímavou postavou je dědeček Vácha. Ten, ač je vedlejší postava, zaslouží si velkou pozornost. Vede zajímavý monolog k neexistující postavě. Čtenář tedy tohoto dědečka může vnímat jako blázna, ovšem jeho monolog může mít skrytý význam. J. S. Kupka se mohl inspirovat u jiných postav s podobným vystupováním, např. Hamlet. Dědeček promlouvá k jistému pánovi, kterému vypráví o tom, jak dalekosáhlé následky bude

mít to, že lidem dojde uhlí. Jeho vyprávění zde zní jako z odborné knihy a do tohoto díla vnáší poměrně vážnou linku. Význam některých slov se již také výrazně změnil. Například se zde vyskytuje slovo stříhat, ale nemá to nic společného s krácením vlasů. V porovnání s dnes psanými texty se tedy jedná o materiál vhodný k ukázce proměny jazyka.

Celkovým vyzněním knihy je ukázka toho, jak může být společná práce lidem užitečná. Zároveň ukazuje také to, že by si naše společnost měla vážit tepla a světla, jelikož jeho dostatek není samozřejmostí. Z dnešního pohledu bychom však také mohli říct, že vyzněním knihy má být ukázka toho, jak se má pracující lid v socialistické zemi dobře, pokud pracuje a odhaluje záškodníky. Právě toto poselství zakombinované do dětské knihy je ukázkou dobové propagandy. I dětská literatura tehdy mohla být výrazným nástrojem pro ovlivňování lidí. Šlo o na první pohled nevinnou propagaci, která však na dětského čtenáře mohla zapůsobit přesně tak, jak tehdejší knižní produkce měla v úmyslu. I hlavní hrdina Honza je typickým ideálem budovatelského nadšení, navíc s přímo ukázkovým dělnickým původem.

Honza po celou dobu knihy vystupuje jako férový člověk a působí takřka bezchybně. Je postavou, která neprochází žádnou povahovou změnou a může působit jako prototyp robota, který zkrátka chyby nedělá. Jedná se tedy o typ postavy, která se dnes v literatuře již moc nevyskytuje. V socialistickém realismu však takový „morálně uvědomělý“ člověk a popřípadě „hrdina bez bázně a hany“ měl vždy v literatuře výsostné postavení. Otázkou může být, co vedlo J. S. Kupku k napsání této dětské knihy.

Kupka zřejmě tak, jako všichni oficiálně tvořící autoři té doby neunikl nutnosti psát propagandistickou tvorbu, a tak vytvořil hrdinu, který odpovídal všem tehdejším parametrům, vhodným pro vytvoření „knižního hrdiny socialismu.“ Prostředí je vykresleno jako typicky dělnické. Otcové chlapců jsou dělníci a havíři a matky v domácnosti. Kniha tak posiluje kult socialistické výstavby společnosti. Kniha však také podává rodinu jako základ společnosti. Tento základ by pak měl držet pohromadě.

Zrada rodiny, nebo neúmyslné ublížení jejím členům kniha prezentuje jako absolutně nepřijatelnou věc. Když například jeden Honzův kamarád ukradne uhlí, dostane dopis od své matky, ve kterém matka popisuje zloděje uhlí jako ohavného člověka což pochopitelně v chlapci vyvolá špatné svědomí. Tento chlapec byl navíc celou dobu v knize popisován jako jiný a odtažitý vůči ostatním.

Kniha jej tedy v rámci dobové propagandy vykresluje špatného, a ještě z něj udělá zloděje. Pokud se ještě vrátíme k popisu prostředí, jako v podstatě jediné hezké prostředí je líčen bývalý

zámek, kde je zřízena havířská škola. Škola je vykreslena v dobrém světle právě díky prostředí a také možnosti kvalitního vzdělání pro „pracující“ lid. Pojem zámek navíc vždy vyvolává ve čtenářích dojem luxusu a vkusu. I literatura počátku 50. let jej takto prezentovala, i přes svůj nenávislný postoj ke šlechtě. Je tedy vidět, jak některé zažité věci zkrátka bývalý režim těžko vymazával z lidského podvědomí.

Tuto knihu jsem do své práce zvolil z důvodu ukázky dobové komunistické rétoriky a také proto, že v sobě nese vyznění srozumitelné jak pro dětského, tak i pro dospělého čtenáře. Jedná se navíc o dílo, které můžeme zařadit do dobového kontextu bez větších obtíží, ale zároveň by v ní čtenář mistry nepoznal odlišnost od románů z prostředí Průmyslové revoluce. Jedná se navíc o jedinou Kupkovu knihu, která podává fikční svět čistě z pohledu dětí.

8.3 Hlavní muž světa

Tato kniha je psána v duchu sci-fi románu. Hlavním hrdinou je profesor Krajan. Vědec, který chce vytvořit celosvětovou počítačovou síť.

Vypravěč v knize je er-formový. Kniha si nese nádech nedořečenosti a tajemna. Čtení knihy působilo tak, jako by vypravěč odbíhal od tématu a chtěl čtenáře schválně zmátnout. Kniha tím však skrývá jakési neustálé napětí. Kompozice je zde chronologická. Čas zde není blíže určen a prostorem je loď. Dalo by se říct, že kniha byla nadčasová, jelikož pojednává o rozšíření počítačů a předchůdců dnešního internetu. Kniha může působit na čtenáře trochu dojmem jako z Krakatitu.

Kapitoly zde plynule navazují na text. Doslova název kapitoly je zde součástí věty, nebo větou samotnou. Opět se zde setkáváme s takřka absurdními dialogy. V knize se často vyskytují matematické vzorce, díky kterým se toto dílo stává místy vědecky zaměřeným čtením. Čtenář se tak musí na text opravdu velmi soustředit, aby všemu dostatečně porozuměl. Právě tyto vzorce do knihy přinášejí jakousi formu šifry. Šifry, která skrývá tajemství. Tajemství, které má rozluštit čtenář?

I přesto, že je kniha psána spíše ve vážném duchu, objevují se zde také komické momenty. Například žebrající romské dítě (str. 46). Otázkou však zůstává, zda J. S. Kupka tuto komičnost do knih vložil úmyslně. Podobně komickou se zdá situace, kdy je postava Regina van Petersonová jmenována mužem. Zajímavé je, že je tím mužem jmenována, ale není po ní vyžadováno, aby se jako muž chovala, nebo aby se za něj převlékala. Důvodem je, aby mohla do čistě mužského salonku. Regina je také jedinou ženskou

postavou v této knize. U J.S. Kupky jsem se doposud nesetkal s tím, aby v jeho dílech byli jen takřka samí muži nebo samé ženy. Může to tedy vyvolávat dojem na otázku „Proč tomu tak je?“ Autor tvoří fikční svět mezi vědci a v tomto odvětví tehdy bylo oproti dnešku méně žen. Celkovým vyzněním je využití vědy v životě. Na druhou stranu se však právě díky tomu Regina do čtenářovy mysli velmi dobře zapíše.

Knihla zároveň může působit jako snaha napsat novou verzi Krakatitu, verzi, která byla pro tehdejší cenzuru přijatelná. Pokud bychom však porovnali dva vědce z těchto dvou knih, objeví se výrazné rozdíly. Oba sice spojuje obrovská genialita, ale povahovými rysy i vystupováním se výrazně liší. Čapkův Prokop je duševně daleko více rozkolísaný, a navíc cítí odpovědnost za to, jakým směrem se bude jeho vynález ubírat. Oproti tom Kupkův Krajan působí více bohémsky a bezprostředně. Kupkovo podání hrdiny navíc bylo pod dohledem dobové cenzury, zatímco Čapkovo podání bylo ve svobodné společnosti.

Karel Čapek navíc vytvořil do té doby takřka unikátní dílo, které nemělo v naší (a možná i světové literatuře obdoby). „Když v r. 1924 vyšel Čapkův román Krakatit, přivítala jej soudobá kritika jako pokus o obnovení elementární čtivosti prózy, hodnoty, jež se podle nich ze soudobé produkce kamsi vytratila. [...] Recenzenti přitom souhlasně konstatovali, že se to Čapkovi podařilo především díky nevázanosti na vyjadřovací prostředky populární epiky.“⁸⁴

Čapkův Krakatit je však podán daleko vážnějším tónem. Čapkovy postavy jsou navíc více vykresleny a propracovány, avšak většina z nich je podána v negativním světle. Oproti tomu Kupkovy postavy jsou spíše ploché a na čtenáře nepůsobí takřka žádným dojmem (s výjimkou Krajana a Kateřiny). Plochosť postav není u Kupky ničím výjimečným (viz. rozbor knihy 17 bodů proti míru). Důvodem zařazení tohoto díla do této práce byla ukázka komičnosti, která se v tomto díle skýtá takřka na každém řádku. Ona komičnost se zprvu jeví jako neúmyslná. Právě onen předěl a postupný větší nástup komičnosti z tohoto díla dělají na svou dobu nebývalé počtení.

Profesor Krajan navíc není hrdinou v klasickém slova smyslu. J. S. Kupka u všech postav dokázal balancovat na hraně toho, aby si čtenář sám mohl zvolit jaký zaujme k jednotlivým postavám postoj.

⁸⁴ Mocná, Dagmar. *Česká literatura*. Praha. 1994. s. 584. č. 6. ISSN 00009-0468.

8.4 Prázdniny s Dominikou

Tato kniha byla vydána roku 1968. J.S. Kupka se při jejím psaní vrátil k tvorbě pro děti, kterou psal do té doby pouze jednou (viz. rozbor knihy *Jak Honza dobýval slunce*). Kniha vypráví příběh chlapce Cyrila (polovičního sirotka), který spolu s otcem a dvěma tetami vyráží na letní prázdniny. Zatímco teta Dominika je na chlapce přívětivá, teta Lucie Anna je přísná a pragmatická.

Otec Cyrila Tomáš je pak mezi tetami jako mezi „mlýnskými kameny.“ Ač je kniha psána pro děti, již od samého začátku se čtenář setkává s absurditou, která je pro Kupkova díla typická. Dá se tedy říct, že toto dílo je jakousi sondou do světa dospělých, skrze svět dětský. Dialogy těchto dvou postav jsou tvořeny tak, aby se navzájem vylučovaly. Čtenář pak může mít pocit, že se motá při čtení v kruhu. Ač má kniha chronologickou kompozici, způsobem, jakým příběh podává působí kompozicí kruhovou.

Kniha také na čtenáře může působit dojmem absurdního dramatu (ač se nejedná o divadelní hru). Postavy jsou v neustálých sporech a jejich hádky připomínají dětské neshody. Otázkou je tedy: Kdo je dítě a kdo dospělý? Zároveň se toto dílo snaží rozbít hranice stereotypnosti, když ukazuje Cyrilovu snahu vybočit z předem stanovených kolejí. Kniha působí, jako by čerpala inspiraci z jiných slavných literárních děl.

Absurdita zde působí dojmem načerpaným z díla Slawomira Mrożka „Tango“ nebo popřípadě z hry „Plešatá zpěvačka“ od Eugena Ionesca. Obě tyto hry mají též jako hlavní téma absurdní grotesky, v Tangu navíc v kruhu rodinném. Prázdniny s Dominikou svým způsobem prezentace připomínají odkaz na humoristické romány Karla Poláčka či Fan Vavřincové. Je zde určitý nadhled typický právě pro humoristické romány, které zažívaly svůj „zlatý věk“ především v období první republiky a protektorátu. Jejich útlum však přišel po roce 1968, a právě touto knihou je J. S. Kupka znovu přivedl na scénu.

Kniha je psána satirou, která je dobře stravitelná pro dětského i dospělého čtenáře. Ač se nejedná o divadelní hru, dovolil bych si zde použít terminologii o satirické komedii od Zdeňka Hořínek z knihy *O divadelní komedii*, která by pasovala i na tuto knihu. Hořínek vidí podstatu satiričnosti v kritickém výsměchu, kdy jsou cílem zesměšnění lidské vady, ať individuální či hromadné. Tyto vady Hořínek vidí jako nebezpečné a škodlivé pro společnost a smích, který je proti nim veden, vidí jako ostrý, ba přímo hořký.⁸⁵

⁸⁵ Hořínek, Zdeněk. *O divadelní komedii*. Praha: Pražská scéna, 2003. s. 91. ISBN 80-86102-31-9.

Dále Hořínek hovoří o jejich degradaci za pomoci již zmíněného zesměšnění. Dále vidí satiru jako druh komična i jako literární žánr. V případě této knihy se přiklání spíše k variantě žánru. V této knize pak můžeme jako tento „nebezpečný jev“ vnímat Lucii Annu. Otázkou je: Je opravdu tak tvrdá? Nebo to jen s Cyrilem myslí dobře? Z pohledu dětského čtenáře je určité vnímána první možnost. Z pohledu dospělého už je situace komplikovanější.

Podobně pak čtenář může vnímat postavu Dominiky. Není příliš lehkomyšlná? Ani zde není odpověď tak jednoznačná, jako v případě Lucie Anny. J. S. Kupka jejich složitým vztahem opět otevírá tradiční pojetí dvou odlišných sester v kultuře. Čtenář se tak setkává s motivem „dobré“ a „zlé“ sestry, typickým například pro Popelku, ale i pro drsnější žánry jako například pro drama *Morgiana*. Zde se však jedná o odtragičnění tohoto motivu. Kniha obsahuje velké množství dvojteček, které ukazují na nedořešenost. Dochází zde k opakování slov i celých vět, díky čemuž čtenář pocítuje již výše zmíněnou absurditu. Zároveň není ale čtenář ochuzen o naivitu prezentovanou pohledem dítěte. Kniha je pak doplněna o ilustrace, které celou komičnost ještě umocňují.

Kniha postupem času přechází z běžné rodinné grotesky do pozice fantaskního románu, kdy se celá rodina vydá na výpravu růžovým letadlem. V tu chvíli kniha získává nádech Verneovského dobrodružství. Můžeme však tuto knihu řadit alespoň částečně do světa fantastiky? Bezpochyby můžeme. Ondřej Neff v knize *Tři eseje o české sci-fi* hovoří o tom, že science fiction by měla mít vztah k vědě a technice. Sám však podotýká, že tento vztah může být někdy velmi úzký. Jsou však situace, kdy je naopak velmi volný. Dle Neffových slov v moderní sci-fi próze převládá mimo technický a mimovědecký proud.⁸⁶ Tuto knihu bychom pak mohli zařadit do první skupiny. Z hlediska sci-fi literatury pak Neff nabízí teorii, která by se dala považovat za uspokojivou pro všechny. „Pravda je stále tatáž, jde o to, z jakého úhlu na ni nahlížíme a jak ji interpretujeme, zda nudně a omšele, nebo invenčně, s brilancí vynalézavého ducha.“⁸⁷

A tuto teorii můžeme využít i u Prázdnin s Dominikou, kdy záleží na tom, jak na ni nahlížíme. Můžeme ji brát jako dětskou literaturu, humoristický román či fantaskní dílo. Kniha stojí za pozornost také díky stavbě textu. Text obsahuje často dlouhá souvětí, která ale v závěru čtenáři neřeknou příliš mnoho

⁸⁶ Neff, Ondřej. *Tři eseje o české sci-fi*. Praha: Československý spisovatel. 1985. s 36. ISBN 22-145-85.

⁸⁷ Tamtéž, s. 65.

informací. J. S. Kupka také v knize zvládl bravurně pracovat s jazykem, který je živý a plný tragikomičnosti.

Knihu jsem si pro tuto práci vybral z důvodu mnoho žánrovosti, kterou skýtá. Čtenář má možnost se v knize dostat od tématu dětské literatury, až po akční ba přímo fantaskní knihu, Vše však funguje dohromady natolik, že čtenář jakékoliv věkové kategorie si v knize objeví svůj pomyslný šálek kávy. J. S. Kupka zde tak bravurně propojil hned několik žánrů. Navíc se v této knize J. S. Kupka zaměřil na téma rodiny, což v jeho knihách není tak běžné.

8.5 *Vzpouza*

Jedná se o historický román z období 1. sv. války. Na rozdíl od většiny Kupkových knih je tato psána v ich-formě. Tím se toto dílo vymyká, i přesto, že vypravěči Kupkových knih působí dojmem vyhraněného názoru, ač jsou er-formoví. Lubomír Doležal ve své knize *Narativní způsoby v české literatuře*: [...] „Narativní text pochází ze dvou promluvových zdrojů, z vypravěče a z postav, tato dvojice však není stejnorodá. Postavy žijí a jednají ve fikčním světě. [...] Vypravěč nemusí být obyvatelem fikčního světa, ale může být nad ním nebo mimo něj.“ Zde se typologie vypravěče přiklání k první možnosti, tedy, že je vypravěč aktivním účastníkem děje.⁸⁸

Vypravěčem je konkrétně jeden z členů vojenské posádky. Vypravěč, který je hlavním hrdinou má nad příběhem absolutní moc a je jen na něm, jak nám celé vyprávění podá. Vypravěč má tedy nad textem nejen kontrolu, ale může vykonávat funkce, kterými může příběh podávat dle svého uvážení. „Funkcí kontrolní vypravěč řídí celkovou výstavbu narativního textu. Tato funkce se nevztahuje na obsahovou stránku promluvy postav, vypravěč neurčuje, o čem postavy smí nebo nesmí hovořit či myslet. Znamená však, že promluva postav je včleněna do promluvy vypravěče.“⁸⁹ Jinými slovy je tak vypravěč v tomto příběhu sice částečně omezen, ale zároveň má stále ze všech postav největší moc.

Děj se odehrává na lodi Marie Valerie. Opět se tedy projevuje částečná autorova autobiografičnost. Hlavní hrdina je sarkastický a svým vyprávěním dodává knize velkou dávku humoru, a to i navzdory tragické době. V knize vystupují především mužské postavy. Je zde tedy viditelná podobnost s další autorovou knihou „Hlavní muž světa“ A to jak díky rozvržení mužských a ženských postav, ale také díky prostředí.

⁸⁸ Doležal, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Praha: Paseka., 2014. s. 10. ISBN 978-80-87855-13-3.

⁸⁹ Tamtéž, s. 10–12.

Styl vyprávění a situace v knize působí místy velmi podobně jako u postavy Švejka. Je dost možné, že se Kupka při psaní této knihy díla inspiroval u Jaroslava Haška. Je všeobecně známo, že právě Jaroslav Hašek se snažil podávat komicky každodenní tragičnost války, za což byl i mnohdy kritizován.

Bylo mu vytýkáno, že oproti Remarquovi nebo Rollandovi působí jeho tvorba jako pouhé zesměšnění válečného utrpení. Přitom právě Haškov román se stal nespornou globálně známou literární klasikou. „Je to román Osudy dobrého vojáka Švejka ve světové válce, v němž se realizuje dávný autorův nápad a syntetizuje jeho tvůrčí zkušenost z předválečného údobí s poznatky absurdity první světové války.“⁹⁰ Tak jako již tradičně i tato kniha nám servíruje množství výrazů v němčině, dále zde je množství srbsky znějících jmen. Vypravěč nám také podává detailní popis prostředí a situací.

Tato kniha byla do mé práce vybrána z důvodu představení malých lidských příběhů na pozadí dějin. Zároveň nese typickou Kupkovu komičnost v díle, které má působit vážným až možná tragickým dojmem. Oproti knize *Hlavní muž světa* se jedná o komičnost prezentovanou v první osobě. Toto dílo navíc působí dojmem, že jej opravdu psal někdo ze Ztracené generace. Ač sám J. S. Kupka se narodil až po skončení 1. světové války, dokázal atmosféru této doby velmi dobře zachytit a sepsat.

8.6 *Rukojmí z Bella Vista*

Jedná se o detektivní povídku, která byla vydána roku 1980. Jde o knižní zpracování stejnojmenného dílu seriálu „Třicet případů majora Zemana.“ Konkrétně je to v pořadí dvacátá sedmá epizoda. Je zde tedy opět vidět změna v pojetí autorova díla. Je to totiž poprvé, co své dílo odněkud převzal a převedl do jiné, v tomto případě knižní podoby. Hlavním hrdinou není nikdo jiný než legendární kriminalista Jan Zeman.

Zeman spolu s poručíkem Martinem Gajdošem pátrá po vrahovi Karla Štefky. Vypravěč je er-formový, ale místy to může na čtenáře působit, že se vyprávění ujímal někdo z hlavních postav. Kapitoly nejsou pojmenovány, ale pouze označeny třemi tečkami, díky tomu může mít čtenář dojem, že je neustále v ději, který probíhá nepřerušovaně. Dialogy občas mohou působit dojmem jako z divadelní hry. Každá z postav působí dojmem, že se učila svůj scénář, ale jejich provedení tomu ne vždy odpovídá.

⁹⁰ Křest'an, František. Padesát let české humoristické a satirické prózy. In: Mlčoch, Karel. *Čtenář: měsíčník pro práci s knihou*. Praha: Orbis. 1968. r. XX. č. 12. s. 1.

V knize je opět přítomna Kupkova komičnost, komičnost v místě tragédie. Postavy a jejich sebe prezentace totiž působí tak, že vyvolávají pocit komičnosti. Důležitou roli zde mají trojtečky. Jako znak jakési nedořešenosti je zde můžeme vidět takřka všude. Dodávají textu dávku tajemna.

Major Zeman je v knize velmi odtažitý a působí bez emočně. Dalo by se říct skoro jako robot, který pouze řeší svůj případ a v žádném případě neřeší nic jiného. Opět si můžeme klást otázku. Neukrývá se za nějakou maskou? Zeman je vždy vykreslen jako ideální socialistický vyšetřovatel, ač se může zdát profesní, působí na diváka dojmem silné, ale zároveň tvrdé osobnosti. Jeho nečitelnost a nejasnost ho staví do pozice vyšetřovatele, který ve jménu komunismu dokáže odhalit každý případ.

Pohled na něj, jako na člověka, však zůstává skryt. Výjimkou není ani toto dílo. Odpovědný a nechybující. Kompozice je chronologická, ale právě výše zmíněné tečky mohou působit dojmem, jako by čtenáře neustále někam vracely. Autor čtenářům přináší poutavý a poměrně napínavý příběh, který nutí čtenáře nad textem výrazně přemýšlet.

Svou roli zde má také loď (nejspíše odkaz na Kupkovo cestování v 50. letech). Hlavní myšlenkou knihy je řešení kriminálního případu a nejspíš také vykreslení západního bloku, jako nepřítel. Inspiraci k sepsání tohoto díla nabral J. S. Kupka, při již zmíněných cestách v 50. letech (konkrétně při plavbách a cestách po Číně). Oproti seriálovému zpracování má samozřejmě kniha určité rozdíly.

Mnoho věcí bylo při natáčení pozměněno či úplně vynecháno. Pan Kupka to vysvětlil tím, že mnoho skutečností a činností lehce popsaných v knize se hůře natáčí, pro diváka to není tak atraktivní, a tak muselo dojít samozřejmě při natáčení k větším, či menším úpravám. Pan Kupka ještě podotknul, že onu knižní předlohu vlastně psal až zpětně, po žádosti z vydavatelství Naše vojsko, kde v roce 1980 vyšla v edici Magnet.⁹¹

Právě vydání knihy až po televizním zpracování svědčí o tom, jak moc byl tento seriál populární. Zároveň je vidět schopnost, s jakou J. S. Kupka dokázal příběh z plátna převést na papír, což může být v mnoha případech daleko náročnější. Zároveň je vidět jeho další výjimečnost.

Málokterý autor v tehdejší době převáděl televizní díla do literární podoby. Dále je také vidět Kupkova schopnost vytvořit napínavé, a přitom zpracované kriminální příběhy. Právě téma

⁹¹ Setkání s J. Sequensem a J. S. Kupkou dne 22. ledna 2005. Major Zeman.EU. [cit.2023-3-2]. Zveřejněno: 17. srpen 2008.URL:<<http://www.majorzeman.eu/index.php/srazy-a-setkani/186-setkani-s-j-sequensem-a-j-s-kupkou-dne-22-ledna-2005>>

detektivní literatury se za minulého režimu stalo hojně vyhledávaným. Jak však můžeme detektivní prózu chápat? [...] „Kriminální prózu tedy definujeme jako příběh, jehož podstatou je spáchání zločinu, v určitých sub žánrech završené jeho vyšetřením. Pod tuto definici spadají jak noirové příběhy, v nichž není podstatné vyřešení zločinu, tak i zlodějské romány (v angličtině heist novels), které dokonce líčí přípravy zločinu (obvykle vykradení nějakého nedobytného místa) a vrcholí jeho úspěšným provedením. Detektivní próza je největší a nejoblíbenější podmnožinou kriminální prózy a platí zde pravidlo, že musí zahrnovat zločin a postup jeho vyšetřování, nejlépe včetně odpovědí na otázky kdo, jak a proč zločin spáchal.“⁹²

Dle této definice se knihy J.S. Kupky tedy dají zařadit mezi romány detektivní. Kupkova detektivní tvorba by se dala zařadit také do oblasti tzv. pitavalů. Pod tímto termínem se většinou společnosti bezpochyby vybaví seriál Malý pitaval z velkého města, a právě tento seriál souvisí s následující definicí. [...] „Pitavaly neboli soubory skutečných kriminálních případů zpracované s větší či obvykle spíše menší mírou literární licence a úrovně, tedy od osobních svědectví policejních praktiků po útvary spíše publicistické.“⁹³

Nyní se podívejme na to, jak se dělí česká detektivní literatura. „V českém prostředí se staly populární detektivky z historie. A to z historie blízké i velmi vzdálené. Pro knihy z bližší historie volíme termín retro detektivka.“

Období v tomto typu knih si autor nebo čtenáři pamatují z vlastních prožitků. Oproti tomu tzv. historická detektivka spadá do období již hluboké minulosti. Jde často o období, kdy postava detektiva neexistovala v takové formě, jako ji známe dnes. Mezi takové knihy bychom mohli zařadit Letopisy královské komory od Vlastimila Vondrušky. Dále pak existují tzv. trans historické detektivky. V takovém případě vyšetřovatel ze současnosti řeší případ z dávné minulosti. ⁹⁴ „Specifickým prvkem, který populární žánr detektivky v českých zemích dlouhá léta provázel, je jeho odmítání z estetických či ideologických důvodů.“⁹⁵

Problémy pak pro tento žánr nastaly po převzetí moci komunisty. „Ani žánr detektivky se nevyhnul komunistické kritice. Byl označen za zastaralý. Důvodem bylo, že v nové společnosti, kde všechno patří všem nemá zločinnost smysl. Detektivka se však nakonec prosadila, protože v obou obdobích měla silné zastánce.

⁹² Jareš, Michal. Mandys, Pavel. *Dějiny české detektivky*. Praha: Paseka. 2020. s. 20. ISBN 978-80-7432-977-7.

⁹³ Tamtéž, s. 22.

⁹⁴ Tamtéž, s. 23.

⁹⁵ Tamtéž, s. 15.

Literáty s vysokým uměleckým i morálním kreditem, a navíc velmi populární: Karla Čapka a později Josefa Škvoreckého. A když po roce 1969 opět cenzura zesílila a velké množství autorů ztratilo možnost publikovat detektivku, přesto v nabídce domácích knihkupců zůstala, počty vydaných knih a jejich náklady se dokonce zvýšily.⁹⁶

Právě tehdy nastala příznivá situace pro J. S. Kupku a jeho tvorbu. V období normalizace se rozjela naplno jeho tvorba literatury s krimi tematikou a on měl volné pole působnosti. Ubylo mu mnoho konkurentů, kteří nemohli tvořit a zároveň nemusel díky svému postavení bojovat s dobovou cenzurou. Ani tvorba krimi literatury se však pochopitelně neobešla bez alespoň mírného náznaku propagandy a politizování.

Právě jeho literární nadání a úspěch v této oblasti vedly bezpochyby k tomu, že se dostal i k práci scénaristy majora Zemana. „Detektivka se tou dobou stala v českých zemích nejoblíbenějším a nejvydávanějším literárním žánrem. Důvody, proč nově zostřená režimní cenzura detektivce nechávala volnost nebo ji dokonce přímo upřednostňovala, mohly být ekonomické (náklady detektivek dosahovaly desítek, někdy i stovek tisíců výtisků), ale dost možná také ideologické.“⁹⁷

Tato studie dále uvádí, proč byl detektivní žánr tak populární. Byl tím především fakt, že byl upevňován dojem, že pokud je zločinec dopaden, tak je opět společnost v jakési rovnováze. „Pokud tuto teorii aplikujeme na husákovskou normalizaci, získáme stejný výsledek: detektivní žánr svou podstatou podporuje status quo neostalinistického režimu, a to i tehdy, pokud v konkrétním díle dobové politické a společenské pozadí není vůbec zmíněno.“⁹⁸

Tuto knihu jsem zvolil z důvodu ukázky Kupkova stylu v oblasti psaní kriminálních knih. Jedná se navíc o dílo psané podle televizní předlohy. J. S. Kupka zde nepodává vyšetřovatele ani oběti v klasickém světle, ale reprezentuje jejich pozice v takovém světle, aby měl čtenář sám možnost posoudit kdo je vlastně kladný a kdo záporný. Postavám nastavuje pomyslné zrcadlo, ve kterém se před svým odrazem nikdo neschová.

Major Jan Zeman se stal jedním z fenoménů komunistického Československa. A to nejen na televizních obrazovkách, ale také v knihách (viz. výše). Sloužil jako ideologický obraz vyšetřovatele. Muže, který dokázal svým přesahem zasáhnout i do porevoluční kultury.

⁹⁶ Tamtéž, s. 15.

⁹⁷ Tamtéž, s. 16.

⁹⁸ Tamtéž, s. 17.

Typy postav v Třiceti případech... jsou poměrně ustálené.⁹⁹ „Tvůrci zde vycházeli z tradičních konceptualizací české minulosti a respektovali omezený počet sociálních skupin, jimž byl přisuzován významný podíl na budování charakteru moderního českého národa.“¹⁰⁰ Zemanovské postavy jsou svým způsobem poměrně ploché. Dají se charakterizovat jen na malém množství vlastností, které stále opakují. Neutrální postavy jsou nakonec přiřazeny na dobrou či špatnou stranu kolotoče dobových událostí.¹⁰¹

Tento seriál pak v sobě nezapře propagandistický ráz, o který se staralo dokonce samotné ministerstvo vnitra. Problémem pak je také omezená inspirace.¹⁰² Jedná se tedy o sérii, která tehdy výrazně ovlivnila kulturu a ve spojitosti s ní i pohledy lidí na kriminalistiku v Československu.

Existují teorie o tom, že major Zeman měl vytlačit z povědomí diváků Jamese Bonda. Je pravdou, že se mu to nezdařilo, ale Bond pro dnešní generaci Zemana zcela nepohřbil.¹⁰³ Dá se tedy říct, že Major Zeman bude mít ještě dlouhou dobu vliv na kulturní dění v tuzemsku. Minimálně jako tzv. „kultovní postava.“

Nejvíce postavu majora Zemana pochopitelně podrželi televizní diváci, pro které se stal symbolem televizních večerů. Československá televize poté v období normalizace vytvořila množství seriálů s propagandistickým rázem, které měly v mnoha případech vylíčit poválečný vývoj v Československu jako etapu vítězství tzv. dělnické třídy.

Díky tomuto vítězství měla být podle komunistů nastolena rovnoprávná společnost, o kterou „usilovali“ od svých počátků. Kromě 30 případů majora Zemana to byly seriály jako Nejmladší z rodu Hamrů, Synové a dcery Jakuba skláře nebo Rodáci. Většina takto propagandistických seriálů nekončila jen únorem 1948, ale zaměřila se i na léta 50., která tehdejší tvůrci vykreslili pouze v těch nejlepších barvách. Pokud nějaká z postav měla protikomunistické názory, byla v seriálu „řádně“ potrestána anebo se vytrstala sama. Takové postavy pak byly vylíčeny co nejodpudivějším dojmem, aby měl televizní divák dojem, že právo je na straně uvědomělých seriálových komunistů.

Major Zeman se však částečně mezi těmito seriály vymykal. Žádný z propagandistických seriálů nebyl kriminálně zaměřen. Žádný se také nedočkal tak silného věhlasu i po roce 1989. Navíc tento seriál oproti jiným měl svou propagaci pozvolnou, na oko

⁹⁹ Koten, Jiří. *James Bond a major Zeman: ideologizující vzorce vyprávění*. Praha: Paseka. 2007. s. 23. ISBN 978-80-87053-06-5.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 23.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 112.

¹⁰² Tamtéž, s. 115.

¹⁰³ Tamtéž, s. 118.

zastíněnou pouze kriminální zápletkou. Vše dokonale zapadá do ideologické rétoriky období normalizace. Banderovci jsou zde vykresleni jako to největší zlo (vzhledem k jejím odbojovým činnostem vůči Rudé armádě) a okupace Československa v srpnu 1968 je představena jako „bratrská pomoc.“ Zde však již nastává rozpor mezi tématy seriálu. Srpnová okupace bezpochyby vyvolávala mezi diváky negativní pocity.

Musíme vzít v potaz, že v době vysílání seriálu takřka každý divák události roku 1968 pamatoval a valná většina občanů onu okupaci rozhodně nebrala jako „bratrskou pomoc.“ Naproti tomu Banderovci, kteří se chtěli přes Československo probít na západ, byli vnímáni o dost skeptičtěji. Veřejnost je vnímala jako nebezpečí, kvůli jejich ozbrojenosti a ilegalitě. Strach z nich navíc dokázala podpořit sovětská propaganda, která měla delší praxi a propracovanější metody než propaganda československá.

„Tvůrci seriálu v dobových rozhovorech tvrdili, že jejich seriál přináší zpracování skutečných historických příběhů, a navíc je to pro diváka atraktivní. Ve skutečnosti vytvořili zcela manipulativní obraz dějin. Drtivá většina historických událostí je zpracována tak, aby vyhovovala dobové komunistické rétorice. Podobnost se skutečnými příběhy je zde tedy velmi malá.¹⁰⁴ Ani to však neuškodilo majoru Zemanovi na jeho oblíbenosti mezi diváky. Seriál zřejmě udržovalo na vrcholu kvalitní herecké obsazení.

Zeman byl typickým vzorovým hrdinou socialismu. Jeho vady zde byly skryty a divák měl pocit, že ani žádné nemá. Pro dnešního diváka však může jeho postava působit až nepřirozeně kamenným dojmem. Žádný jiný seriál nebyl na našem území nikdy tak masivně prosazován a používán jako nástroj ideologie. K tomu navíc režimu nahrávalo i divácké nadšení z tohoto výtvaru. „Svéráznou formu dobového ohlasu na seriál představovaly jeho parodie. Nejznámější napsal na počátku osmdesátých let Jan Cigánek. [...] Strojopisně rozšiřovaná parodie se stala oblíbenou nejen v opozičním prostředí. [...] Na počátku roku 1989, kdy byl komunistický režim již v hluboké krizi a kdy opoziční skupiny dávaly najevo stále hlasitěji svou nespokojenost, nemělo nové uvedení seriálu *Třicet případů majora Zemana* zdaleka tak velkou odezvu jako při někdejší premiéře.“¹⁰⁵

Seriál se tedy stal jakousi ukázkou moci bývalého režimu, který se svým pádem částečně stáhl i majora Zemana. I přesto seriál dokázal povstat jako „fénix z popelu“ a znovu si získal své místo na televizních obrazovkách. Právě znovu uvedení seriálu

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 278.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 291.

vyvolalo velké vášně. Mnoho pamětníků jej uvítalo, ale mnoho bylo rozhořčeno tím, že se takový symbol normalizace vrátil na televizní obrazovky.

J. S. Kupka sepsal scénář pouze ke dvěma epizodám majora Zemana, nicméně právě díky práci na tomto seriálu si získal velké povědomí veřejnosti. Navíc epizody, které tvořil, se dějově odehrávají v 70. letech, takže měl možnost tvořit příběh, který byl z pohledu diváka současný. Opět se ukazují schopnosti J. S. Kupky, neboť šanci psát scénář k takovému seriálu nedostal každý tvůrce.

Kupkovi navíc přihrávala jeho dlouhodobá angažovanost v socialistické kultuře. J. S. Kupka měl také výhodu, že byl do roku 1989 čistě autorem socialismu. Psal už doslova do jeho počátku (viz. kapitola úvod). Tvorba těchto dvou dílů však přinesla Kupkovi a režisérovi Jiřímu Sequensovi problémy. [...] „Režiséra Sequense zřejmě nabízené možnosti natáčet v exotickém prostředí uchvátily natolik, že ke stávajícímu scénáři dopsal společně s Jiřím S. Kupkou ještě jeden díl. Předem neschválený postup vzbudil nelibost dramaturga Procházky, který si neúspěšně stěžoval ministru vnitra Obzinovi: „[soudruh] Sequens napsal bez toho, aniž by o tom se mnou či dramaturgy hovořil, díly dva. Kromě toho druhý díl, Poselství z neznámé země, je velice špatný, nepřesný politicky, umělecky nedotažený a líčí pracovníky čsl. rozvědky spolu s dílem Rukojmí z Bella Vista podle mého názoru nereálně.“¹⁰⁶

Na závěr kapitoly nutno dodat, že seriál již navždy bude vnímán rozporuplně a kontroverzně. Pro jednu skupinu zůstane symbolem kvalitní televizní produkce jejich mládí a pro druhé zbraní socialistické kultury, zbraní, která měla za úkol celý národ přesvědčit, že seriál ukazuje největší komunistické lži jako něco zcela přirozeného a snad i nezbytného.

8.7 *Čech jako poleno*

Jedná se o první knihu J. S. Kupky vydanou po roce 1989. Kupka se dokázal přizpůsobit dobové poptávce. Jeho kniha by se dala zpočátku považovat za román s prvky odborné literatury stahující se k historickým výzkumům. Postupem času se však kniha přeměnila v román s krimi zápletkou, které zůstal J. S. Kupka přece jen stále věrný. Hlavní hrdinkou je historička Zuzana, kterou navštíví paní Renate s tím, aby udělala rodokmen pro kuchaře

¹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 287.

Marka Tomáše. Postupem času se však ukáže, že hledání předků nebude takové, jak na první pohled vypadá. Vypravěč je erformový. Není sice v kontaktu s postavami, ale opět jsem měl pocit (jako u mnoha knih J. S. Kupky), že se vypravěč přece jenom nevyhne nutkání hodnotit postavy nebo je i místy trochu zesměšnit. Příběh od samého počátku vtáhne čtenáře do děje a přináší mu napínavý i vtipný příběh. Jazyk je spisovný, ale místy se vyskytují i hovorové výrazy, hraničící se slangem a argotem.

Právě tento způsob specifického jazyka tvoří specifický text, který vytváří moderní narativní text. „Moderní narativní text není diskrétní, neskládá se z ostře oddělených úseků promluvy vypravěče a promluvy postav: je to kontinuální posloupnost, jejíž povaha se neustále mění podle kolísající koncentrace signálů subjektivity a objektivity.“¹⁰⁷

Text jednoduše jasně definuje vystupování postav a jejich promluvy. Postava Marka má podobně neotesaný styl vystupování, jako Líza Doolittle z knihy *Pygmalion*. Právě jeho promluvy pak přidávají knize komickou formu. Postavy mohou na čtenáře působit, jako by byly ze dvou světů. Zuzana zastupuje svět vědy a zároveň možná lehké povýšenosti. Oproti tomu Renate a Marek zastupují svět lidí, kteří se ve vědeckém odvětví Zuzany nepohybují, a proto je Zuzana považuje za hlupáky.

Od samého počátku knihy se však setkáváme s tajemnem, které se vypravěč snaží ukrýt. Nechává jej viset ve vzduchu až do doby, než přijde jeho čas a bude rozklíčováno. Kniha bezpochyby může zaujmout i nadšence do historie, jelikož obsahuje mnoho výkladů historické látky. Zároveň také nastiňuje terénní výzkum profesního historika. Hlavní hrdinka Zuzana je pak prototypem člověka, toužícího po kariéře. Prototyp člověka, který není omezován ničím, na rozdíl od minulého režimu. Zuzana by se dala také popsat jako propagátorka zdravé výživy.

Namísto pro mnohé tradiční pauzy na kávu mívá pauzu na jablko. Opět se jedná o typ postav, který nebyl před rokem 1989 příliš rozšířený. Toto dílo pak obsahuje různé vizuální doplňky, jakými jsou grafy nebo fotografie.

Čtenář je tak nucen přemýšlet nad tím, co mu kniha nabízí. J. S. Kupka se tak dokázal držet svého stylu psaní, ale zároveň do něj vložil nové složky, které jeho tvorbu začaly činit více atraktivní pro porevoluční čtenáře. Kniha opět nese nádech komična a ironie, které J. S. Kupka umí ve svých dílech propojovat s často tragicky vyhlížejícími situacemi. Může to pak působit jako parodující literatura. Právě parodující nádech v literatuře u Kupky

¹⁰⁷ Doležel, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Praha: Paseka. 2014. s. 36. ISBN 978-80-87855-13-3.

přetrvává. Nese se v jeho tvorbě i po roce 1989. Komicky vyhlížejí v knize všechny postavy včetně Zuzany, která se ale snaží zachovat si vážnou tvář.

Tuto knihu jsem do své práce vybral z toho důvodu, že ukazuje posun v tvorbě J. S. Kupky. Pokud bychom jako zlom v literatuře brali rok 1989, tak je tato knížka poměrně dobrým ukazatelem těchto změn. Z hlediska stálých Kupkových literárních prvků se zde uplatňuje bravurní vypravěčská strategie.

Knihy si navíc nese tajuplnost, která má být rozklíčována. Je zde určitá podobnost s knihou *17 bodů proti míru*. Množství logických hádanek a globální podání příběhu. Jinými slovy by se dalo říct, že obě knihy tvoří pomyslný most mezi literaturou v období studené války a po ní. Minimálně v kontextu Kupkových děl. Zároveň si kniha nese již zmíněné odlišnosti oproti jeho předchozí tvorbě. Humor je ještě odvážnější a postavy v knize začínají působit dojmem silnější emancipovanosti. Již zmíněná komičnost se navíc vyskytuje v první polovině knihy a postupně přechází v tragičnost, a ne jak tomu běžně bývá u Kupkových knih.

8.8 *Balkánský sud prachu*

Jedna z mála Kupkových knih, která není románem, nýbrž odbornou publikací. Autor se v ní zabývá dlouhým a rozsáhlým dějinným konfliktem na balkánském poloostrově. Svůj výklad začíná ve středověku a končí rozpadem Jugoslávie. Uvádí zde příčiny dlouho trvajících sporů mezi jednotlivými národy. Jako jeden z důvodů uvádí ten, že Balkán je obýván mnoha národy s několika náboženstvími. I přesto, že se jedná většinou o národy jedné národnostní skupiny (Slované), tak zde docházelo k velkým bojům. Kritizuje zde nacionální postoje Srbů (doslova zde zmiňuje jejich sen o velkém Srbsku) a Chorvatů v minulém století. Nevyhýbá se ani zmíncek o málo známých konfliktech, například mezi Albánci a Srby. Jako umírněnější národy na Balkáně pak vidí Makedonce a Slovince, přičemž zeměpisné zařazení Slovinska do jihovýchodní Evropy se dá považovat za spekulativní.

Nevylučuje zde ani myšlenku, že balkánský konflikt mohl přerůst v konflikt celoevropský, popřípadě i celosvětový. K této tezi došel při zkoumání jugoslávské občanské války v 90. letech. Tehdy přicházeli na pomoc bosenským vojákům bojovníci z muslimských zemí. Tato publikace se tedy dá považovat za vhodný výukový materiál pro střední, potažmo i vysoké školy.

Časoprostorem je tedy již zmíněný balkánský poloostrov v průběhu několika staletí. Čtenář má možnost se důkladně seznámit s obsahem. Celkové vyznění knihy je tedy seznámení čtenáře s historií balkánských národů a varování před válečnými konflikty. Kniha jako taková má nadčasový podtext.

Nevraživost mezi národy je zde stále silná a mezi některými může stále dojít k ozbrojeným konfliktům. V pasážích věnovaných bojům za nezávislost jednotlivých národů může čtenář nabýt dojmu, že čte dobrodružný román podobný Konradu Wallenrodovi či Robinu Hoodovi. Při čtení této knihy se nezapře Kupkova zkušenost s primárními knihami. I přes jasně vymezenou odbornost.

Knihu jsem si vybral z toho důvodu, že je jedinou Kupkovou sekundární literaturou, díky tomu nabízí nový pohled na jeho tvorbu. Zároveň však spadá do jeho kategorie knih nového milénia, které se nesou na vlně historické tvorby.

Kupkův kvalitní propracovaný styl vyprávění se však ani zde nezapře, a proto je dle mého názoru vhodné se touto knihou zabývat, jelikož odborná kniha s beletristickým podtextem je něco, co česká literatura potřebuje. Právě proto, že se jedná o jeho jedinou sekundární literaturu.

8.9 *Krvavé jahody*

Jde nejspíše o čtenářsky nejznámější Kupkovu knihu (viz. kapitola o jeho tvorbě v novém miléniu). Kniha pojednává o Věře Sosnarové, která byla spolu se sestrou a matkou unesena do SSSR. Stalo se tak roku 1945, nedlouho po osvobození ČSR Rudou armádou. Únosci byli agenti NKVD, kteří takto do Sovětského svazu odvěkli stovky lidí ze všech koutů Evropy. Důvodem únosu byl původ Věřiny matky. Ta byla Ruskou, která uprchla ze své země po komunistickém převratu do Československa. Pro sovětskou vládu to byl symbol zrady.

Následně byly všechny tři vězněny v sibiřských gulazích. Věřina matka zde zemřela, ale Věra se svou sestrou Naďou se roku 1964 mohly konečně vrátit domů. O hrůzách a utrpeních, které prožily, mohly mluvit až po roce 1989.

Kniha je psána jako román. Vypravěč je er-formový, ale jasně se staví na stranu hlavní hrdinky. Časoprostorem je Sovětský svaz a Československo od roku 1945 do roku 1965. Pro mnoho čtenářů může být také psychicky náročný. Kniha je pak také doplněna o fotografie ze života paní Sosnarové. Toto dílo může sloužit jako výukový materiál do škol, avšak tak jako u takřka všech knih musíme brát v potaz fikčnost textu.

Celkovým vyzněním knihy je ukázka toho, jak zruďné věci sovětská vláda prováděla. Jedná se o čtivý příběh, který je silně protkán ruskými výrazy. Tak jako u jiných knih s podobnou tematikou i zde musí vězni snášet nelidské podmínky, a i zde je čtenář vystaven až naturalisticky popisovaným scénám. Už samotný název knihy má ve čtenáři vzbuzovat cosi znepokojivého. Krev v názvu děl vždy symbolizuje nějaké utrpení, nebo smrt. Jahody by pak člověk spojoval s něčím veselým, v případě lágrové literatury s jídlem tedy nezbytnou podmínkou přežití. Opak je však pravdou.

Mění se také rozvržení postav z hlediska pohlaví. Je zde více žen a většina z nich je vykreslována velmi kladně (s výjimkou dozorkyň). Naopak mužské postavy jsou vykresleny spíše negativně nebo neutrálně, s výjimkou manžela Věry, který je v podstatě jedinou čistě kladnou mužskou postavou. Čtenář tak může získat dojem prvoplánového postoje k postavám. Tak jako u jiných lágrových knih i zde jsou postavy odsouzeny, ba přímo determinovány k žití v nelidských podmínkách.

Prostor v knize se neustále zmenšuje a zase rozšiřuje. Na počátku knihy má čtenář pocit otevřeného a známého prostředí. Cesta vlakem na Sibiř a následný pobyt v lágru pak ve čtenáři vyvolávají pocit odcizení a stísnění. Právě díky těmto pocitům dokáže text dobře pracovat s psychologií čtenáře. Málokterý čtenář totiž knihu odloží, aniž by v něm zanechala nějaký dojem. Tím se Krvavé jahody vymykají ostatním dílům J. S. Kupky, jelikož žádná jiná (i přes různou příběhovou linku) nezapůsobila na čtenáře tak silným dojmem.

Zároveň se pak tato kniha v Kupkově tvorbě vymyká také postavením vypravěče. Ten je sice stranou dění, ale čtenář se nemůže zbavit dojmu, že vypravěčem celého příběhu je sama Věra Sosnarová, nebo alespoň jakousi pomocnou silou vypravěče. J. S. Kupka navíc nikdy předtím ani nikdy potom nenapsal knihu, kterou by tvořil přímo z vyprávění určitého narátora. Krvavé jahody jsou navíc naprostým odkloněním od tvorby J. S. Kupky z období bývalého režimu a daly by se navíc považovat za pomyslnou tečku za jeho režimní tvorbou. Naopak pokud bychom hledali rysy podobnosti s jinými jeho díly, tak je to opět multikulturnost, která se vyskytuje v jeho dílech napříč dekádami. Dále by to pak bylo téma lodi, ač se tato loď netýká jeho autobiografických vzpomínek, tak se toto téma v jeho díle znovu objevuje. A právě v druhé části knihy (kde se vyskytuje i loď) se rozšiřuje i prostor. Podmínky vězňů se stávají alespoň částečně snesitelnějšími a povoluje i psychické napětí čtenáře.

S Věrou Sosnarovou jsem se osobně setkal. Bylo to roku 2018 na přednášce o jejím životě. Všem zde vyprávěla o svém pobytu v SSSR, ale i o životě poté. Dále pak také hovořila o tom, jak s J. S. Kupkou byla v kontaktu až do poslední chvíle.

Výpovědi o pravdivosti Věry Sosnarové zpochybňoval po celá léta historik Adam Hradilek.

Celkově se jedná o literární téma, které se po roce 1989 stalo vyhledávaným, protože už nebylo tabuizováno, a navíc bylo přímou ukázkou zločinnosti minulého režimu. Jako příklad za všechna díla můžeme uvést *Souostroví Gulag* od Alexandra Solženicyna. Silné lidské příběhy jsou navíc velmi čtené díky tomu, že vyvolávají ve čtenářích silnou dávku emocí. No a pokud kniha vyvolá silnou dávku, tak je doporučována čtenáři dalším čtenářům (někdy i ne čtenářům).

Dle mého názoru se jedná o knihu mainstreamovou. „Mainstream obecně definuje literaturu, která má potenciál zaujmout poměrně široké publikum, aniž by přitom rezignovala na umělecké ambice. Význam mainstreamové literatury spočívá v tom, že spojuje hodnotu estetickou s hodnotami jinými (zábavnou, poznávací, politickou, emancipační, mravní, sociálně kritickou, životně autentickou a tak dále). Na rozdíl od literatury experimentující neusiluje sice o její autonomii, ale současně ji využívá k tomu, aby skrze ni nasvěcoval, problematizoval a pověřoval ony hodnoty „životní.“¹⁰⁸

„Po roce 1989 jsme se domnívali, že pádem cenzury je definitivně vyřešena také otázka umělecké svobody. Byla to chyba, která způsobila, že během následujících třiceti let vzniklo jen minimum děl, která nějak výrazněji zasáhla do literární tradice. Teprve v posledních letech snad začínám chápat, že umění není svobodné tím, že může tvořit, co chce, ale rovněž tím, že společnost zajistí umělcům takové sociální podmínky, aby mohlo být svrchovaným živobytím, a nikoli pouze živořením. Jinými slovy: svoboda umění není v tom, že ho společnost nechává žít, ale že mu umožňuje žít důstojně.“¹⁰⁹

Vytvořit něco nového v oblasti kultury se zdá být už takřka nemožným úkolem, jelikož po několika staletích tvorby jsou již možnosti značně omezeny. Pokud už se podaří něco nového vytvořit, zabere to velké množství času a úsilí. Možná více než kdy dříve. Pokud se již podaří vytvořit něco nového a neotřelého, pak je to možné spíše u mainstreamové tvorby. Důvodem totiž je,

¹⁰⁸ Balaščík, Miroslav. *Budoucnost literatury je v experimentu: Potřeba mainstreamu*. *Host. Host.*, 20(1). ISSN: 1211-9938.

¹⁰⁹ tamtéž

že experimentální tvorba se nemůže spoléhat na zisk z prodeje, jako tomu je právě u mainstreamu.¹¹⁰

Existuje však stále problém s podáním lágrové literatury veřejnosti. „Texty v (ruských) lágrech jsou ukázkou někdy až křečovitě snahy zobrazit zlo, jsou literaturou přímo sugerující objektivnost, pravdivost a nevyvratitelnost svého pohledu, avšak navzdory tomu – i tyto texty (nebo snad právě ony) – zůstávají v zajetí světa literatury, ze kterého nejsou s to (jako žádný jiný text) se vymanit. Vše, co je součástí textu, je nutně rovněž součástí jeho hlavního světa. Na tento svět se musí hledět z jiného úhlu a hodnotit ho jinými měřítky – takovými, která přísluší literatuře.

To znamená nehodnotit text skrze pojmy, jakými jsou pravda a lež, dobro a zlo, vinný a nevinný, či soudce a jeho oběť a dalšími podobně proti sobě vymezenými pojmy ze skutečného, smysly zachytitelného světa.“¹¹¹

Lágrová literatura se tedy i přes již tradiční zastoupení v tuzemské i světové literatuře potýká s různými problémy. Snaží se o věrohodné popsání skutečnosti, ale stále jí není věnováno tolik prostoru, kolik by si zasloužila. Jde o to, že autentičnost obětí pracovních táborů nelze nikdy stoprocentně převést na papír. Dalo by se tedy říct, že zde tedy máme dva pohledy, na svět skutečný a na svět literární. Tyto dva světy se však i přes svou odlišnost mohou prolnout.¹¹²

Toto literární dílo jsem do své práce zvolil z důvodu jeho obrovské popularity mezi čtenáři. Zároveň však tato kniha nese určitou výjimečnost z hlediska lágrové literatury. Český literární trh je plný děl tuzemských autorů o holokaustu. Zrůdnosti nacistů za 2. světové války se dají nalézt v každé knihovně, či v každém knihkupectví.

Oproti tomu tematika gulagů zůstává v naší literatuře upozaděna a zlověstnost sovětského režimu i částečně skryta. J.S. Kupka navíc nepodává příběh očima dospělého, ale očima dítěte. Kniha je zpracována tak, že čtenář nepozná odlišnost od autorů světové lágrové literatury, jakými jsou například Slawomir Rawicz nebo Ruta Sepetys.

Recenze na knihu Krvavé jahody

¹¹⁰ tamtéž

¹¹¹ Vinterová, Alena. *Proměna ruské lágrové literatury: kapitola Dva světy. Texty*. Praha: Skriptorium, 2000.

¹¹² Tamtéž.

Tato recenze nekompromisně nastavuje zrcadlo komunistickým pracovním táborem a staví komunisty na lavici obžalovaných. Autorka dává nepokrytě najevo své negativní emoce z četby knihy. Ne snad proto, že by kniha byla špatná, ale proto, jaké události popisuje. Nestaví se k tomu, jak je psán text, ani jakým způsobem se prezentuje vypravěč. Jde čistě o popis příběhové linie. Autorka se zde také (podobně jako jiní recenzenti) zcela vyhýbá jakémukoliv hodnocení nebo alespoň představení J. S. Kupky. Zároveň však jasně poukazuje na problém upozadování gulagů za koncentrační tábory a také na fakt, že v gulazích neumírali jen Rusové, či Ukrajinci. Celkově však tato recenze musí být dnes chápána jinak než v době, kdy vyšla. Celkový pohled na knihu totiž pochopitelně změnily studie Adama Hradilka.¹¹³

8.10 *Válečná nevěsta*

Jak jsem již zmínil výše, jedná se o poslední autorovu knihu. Je to válečný a potažmo i milostný román. Zpočátku můžeme mít pocit, že kniha nám podává jako hlavní téma 2. světovou válku. Postupem času však zjistíme, že tematikou je také milostný trojúhelník a rodinné nešvary. Časoprostorem je Británie, Švédsko, ale také Německo ve 40. letech. Vypravěč je erformový. Není však nezaujatý. Dává najevo své pohledy na konkrétní postavy. Jedná se o objektivní er-formu, kdy textu vládne třetí osoba¹¹⁴

Žánrově se jedná o román. Řekl bych, že kniha balancuje na pomezí válečného a milostného románu, popřípadě můžeme uvažovat také o špionážním románu. Vypravěč zde rozebírá veškeré aspekty začátku války, ale také toho, jak se válka vyvíjí. Nechybí zde také ani alternativní myšlenky o tom, jak válka skončí.

Čtenář má možnost částečně nahlédnout také do kulturně-dobového kontextu. Je zde zmíněn například legendární americký film *Jih proti Severu*. Kompozice je chronologická. Celkovým vyzněním knihy je komplikovaná láska a rodinné vztahy na pozadí velkých dějin.

Dalo by se říci, že jde také o to, jak malí lidé tvoří velké dějiny. Zároveň toto dílo přináší pohled na život obyčejné rodiny.

¹¹³ Střížovská, Eva *Krvavé jahody*. Český dialog. Praha, 2018, 28(6).

¹¹⁴ Doležel, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Brno: Paseka, 2014. s. 14. ISBN 978-80-87855-13-3.

Rodiny, která řeší problémy, aniž by je nějak více ventilovala na veřejnosti. Postavy jako by měly svůj jasně daný povahový rys. Tento rys je jakousi ukázkou stereotypnosti té doby, např. představy rodičů o tom, koho si vezmou jejich děti. U rodičů hlavních postav je pak ukázka jakési noblesy, která zbyla českým emigrantům, ale zároveň neskryje jejich problémy.

Čtenář může polemizovat, zda je to přetvářka zakrývající smutek a strach, nebo hrdost, kterou postavám nikdo nemůže vzít. Z hlediska dělení Daniely Hodrové podle knihy *Hledání románu* je zde akcentován moment dobrodružnosti. Tento moment Hodrová přisuzuje smyšlenému románu.¹¹⁵

Hodrová dále píše o tom, že v takovýchto typech románů se často u hrdiny vyskytuje jakýsi typ převleku. Takovým převlekem je pak ve *Válečné nevěstě* špionážní nasazení Roberta Hellera. Je to člověk dvou tváří, který musí vypadat přesvědčivě, a proto si nasazuje pomyslnou masku. Jeho pomyslná maska se však objeví až při jeho špionážním nasazení.

Čtenář tak může mít dojem změny fikčního světa, kdy se jedna z hlavních postav stane z pomyslného floutka jakýmsi hrdinou, který však není tak kladný, jak by si někdo mohl na první pohled myslet.

Na druhou stranu se nemění Robertova povaha tak moc, aby se čtenář v této postavě nemohl vyznat. Stále je v knize zachováno jeho bohémské a prospěchářské chování. Pokud se čtenář zaměří na jeho chování po celou dobu, zjistí, že zde možná jsou nějaké drobné posunky (např. zřejmě opravdový cit k Haně), ale brzy zjistí, že Robertův styl života a postoje se nemění. Sám Robert pak hraje hru nejen při pobytu v Německu, ale také na své blízké. Vystupuje pod dojmem vlídného člověka, ale myslí v podstatě jen na sebe. J. S. Kupka v předobrazu Roberta dle mého názoru vycházel z několika literárních postav.

Otázkou však je také: Neklade si masku i Vilém? Jeho slušné vystupování mu neumožňuje navázat vztah s Hanou ani podniknout nic nekalého proti nenáviděnému bratrovi. Můžeme tedy říct, že i Vilém zde hraje hru, ve které nechce být za žádných okolností poražen bratrem. Z hlavní trojice hrdinů nemá pomyslný převlek Hana.

Hana se jasně staví do pozice prosazování vlastních názorů a postojů, i přes to však podlehne nátlaku okolí, co se týče svatby s Vilémem. Celkově by se dalo říct, že J. S. Kupka tuto knihu psal s inspirací nabytou z jiných dobrodružných a válečných románů. Zároveň sebou kniha nese i jasné rysy Kupkovy tvorby, a to především téma obsahující mezinárodní kontext a malý příběh na

¹¹⁵ Hodrová, Daniela. *Hledání románu*. Praha: Československý spisovatel. 1989. s. 7–9.

pozadí velkých událostí. Stejně tak jsou pro jeho knihy z 21. století typické právě i hluboké milostné příběhy. Zároveň si čtenář může povšimnout odstupů ostatních postav. I přes to, že nás o nich kniha informuje, čtenáři je prezentována především hlavní trojice. Tím je jejich postavení ještě více umocněno.

Tuto knihu jsem si vybral do své práce z důvodu její příběhové překvapivosti. Z počátku se zdá, že hlavním tématem bude válka, ale postupem času se pozornost čtenáře přesouvá k rodinné, možná místy až psychologické próze. Nevraživost dvou bratrů nás opět přivádí, k již tradičnímu tématu, které J. S. Kupka využil například i v knize *Prázdniny s Dominikou* (viz. výše). Celkově se dá jen smeknout pomyslň klobouk nad tím, jak autor dokázal i ve svém velmi vysokém věku sepsat takto kvalitní dílo.

Internetová recenze na knihu *Válečná nevěsta* číslo 1

Tato recenze se snaží zprvu o kritický rozbor postav, který je zaměřen na bratrskou nevěřivost, ukazuje oba bratry v jejich rozdílnosti, ale v touze dosáhnout stejného cíle. Oním cílem je uspět před sebou samým i před otcem. Dalším cílem je pak pochopitelně, stát se partnerem Hany. Právě kolem Hany je pak v recenzi zmíněna milostná část celé knihy. Postupně se pak kritika přesouvá na dobový kontext. Recenze se zaměřuje na širší souvislosti smyslu války. Kritika pak nejvíce chválí J. S. Kupku za jeho propracované vykreslení postav. V závěru pak knihu označuje za vhodnou pro širokou veřejnost.¹¹⁶

Internetová recenze na knihu *Válečná nevěsta* číslo 2

Další recenze této knihy čtenáři představuje, že bitva o Británii je daleko širší pojem, který nezahrnuje jen hrdiny z řad RAF. Ukazuje, že i lidé na první pohled nenápadní, mohli dějiny výrazně přetvořit. Oproti první recenzi se zde čtenář může dočíst více o původu postav a jejich osudech ještě před začátkem války. Díky tomu je prezentace této knihy od začátku velmi lákavá. Opět zde nechybí důležitá komparace obou bratrů. Tato recenze však nabízí širší pohled na Robertovu špionážní dráhu a jeho životní postoje. Recenze čtenářům nabízí jasný průřez všemi dobrodružnými pasážemi, aniž by nějak výrazněji vyzrazovala dějovou linii. Recenze jednoduše shrnuje fakt, že kniha je dobrodružná a milostná zároveň. Celkově tato recenze výše

¹¹⁶ *Anglie ve válce, Češi v azylu a láska pod německými bombardéry. Kupka, Jiří, S, Válečná nevěsta. Šulc-Švarc, s.r.o. 2014. Vaše literatura[online]. [cit.2022-15-10]. URL:<
<https://www.vaseliteratura.cz/pro-dospELE/4270-valecna-nevesta>>*

zmíněné dílo J. S. Kupky velmi chválí a vřele doporučuje čtenářům.¹¹⁷

8.11 *Dlouhé noci Karla Sabiny*

Knihy je psána jako životopisný román. Jedná se o jedno z posledních literárních děl J. S. Kupky. Pojednává o jedné z nejkontroverznějších českých osobností, kterou byl Karel Sabina. Pro mnohé dodnes tzv. Zrádce národa. Čtenář zde může sledovat jeho touhu zjistit více o svém původu. Dalším tématem je jeho láska k mladé ženě, a to i přes to, že byl v tehdejší době ženatý. Časoprostorem je Praha 19. století. Vypravěč je erformový. Kompozice je chronologická, ale prolíná se se vzpomínkami Sabiny na jeho dětství. Právě Sabinovo dětství přináší unikátní pohled do dětství chlapce, který je determinován strávit svůj život na okraji společnosti. Jeho snaha vymanit se je však natolik velká, že je proto ochoten udělat cokoli. Karel také pátrá po tom, zda nemá šlechtické předky. Vyskytuje se zde zmínka o mnoha českých spisovatelích, např. Karel Hynek Mácha, Božena Němcová nebo Josef Václav Frič. Všichni zde jsou zmíněni ještě v dobách, kdy byli v počátcích své tvorby. Naopak velmi váženou osobností je zde František Palacký.

Knihy nabízí především pohled na chudou společnost, ale i na společnost vyšší, kde Sabina vyučuje děti. Vzhledem k době, ve které se kniha odehrává nesmí pochopitelně chybět ani vlastenecké tendence českého národa. Vlastenci v knize neustále přemýšlí, jak zajistit autonomii českému národu. Ubírají se myšlenkami k Rusku, ale najdou se zde i odpůrci rusofilství a panslavismu.

Samozřejmě zde autor líčí také spory a názorové odlišnosti jednotlivých obrozenců. Je zde například nastíněna odlišnost mezi Karlem Sabinou a Karlem Havlíčkem Borovským. Možná i drobná rivalita mezi oběma Karly. To ještě v dobách před revolucí 1848, kdy se Sabina začínal stávat uznávanou elitou. Místy je jazyk spisovný a jsou zde slangové výrazy, jako např. chocholatý (výraz pro policisty). Dále zde pak čtenář může najít německé výrazy. Hlavním vyzněním knihy je ukázka života Karla Sabiny a také náhled na českou národně-obrozeneckou společnost.

Tuto knihu jsem si do své práce zvolil z důvodu kvalitně zpracovaného románu. Karel Sabina bude mít nejspíš navěky pošramocenou pověst u českého obyvatelstva.

¹¹⁷ BADINOVÁ, Alena: *Bitva o Británii, jak ji asi neznáte*. Klub knihomolů [online]. 2. 5. 2014.[cit. 2023-20-3]. URL: <http://www.klubknihomolu.cz/93754/bitva-o-britanii-jak-ji-asi-neznate/>

J.S. Kupka v tomto díle nabízí pohled z druhé strany a čtenář má možnost sledovat nejen příběh Karla Sabiny, ale také dalších velkých osobností našich dějin. Osobností, které byli jen lidmi stejně jako my.

8.12 *Zamilovaný císař*

Kniha pojednává o počátcích vlády císaře Josefa II. Čtenář se zde může setkat s počátky jeho slavných reforem, jako byly například Toleranční patent nebo zrušení nevolnictví. Pochopitelně ruku v ruce s tím šla i nevole většiny lidí okolo něj. Musí obstát i před samotným papežem, aby uhájil své názory a svá přesvědčení. Čtenář zde má šanci sledovat jeho vztah s italskou zpěvačkou Magdalenou d'Ercoli. Vztah, který je dodnes spíše zapomenutou historickou událostí. Právě v tom je tato kniha výjimečná. Zabývá se osobností císaře Josefa jako člověka, který má potíže v lásce. Nepohlíží na něj jen jako na státníka. Paralelně s příběhem Josefa a Magdaleny obsahuje toto dílo ještě jeden příběh. Jeho hlavním hrdinou je nevolník Jakub Janů. Ten odmítá jít robotovat v den, kdy to není povinné. Rázem se ocitá ve vězení. Jeho syn se pak vydá na slyšení k císaři.

Kniha tak má dvě zcela odlišné linky. První státopornou a druhou dobrodružnou, až akční. Dle mého názoru dějová linie Jakuba Janů připomíná romány Aloise Jiráska. Tyto linie se pak v knize krásně spojují a vytváří vyrovnaný a pěkný příběh. Je však pravda, že Josef II. je v této knize vylíčen pouze v kladném světle. Na druhou stranu to v knize posiluje jasné vymezení hrdinů a záporných postav. Oproti výše zmíněným Dlouhým nocím Karla Sabiny neobsahuje kniha po příběhové stránce nacionálně založené postavy. Je vidět, že zde bylo české hnutí za rovnoprávnost „v plenkách.“ Dá se tedy říct, že kniha je pojata spíše jednostranně a císař Josef II. „pomineme-li zidealizovaný obraz Josefa II. jako selského císaře, který se nerozpakoval vzít do rukou pluh a zorat sedlákovu brázdou [...], je to především dvojí, zcela odlišná a protichůdná podoba císaře ve věcech náboženských.

Reformovaní křesťané mají dostatek důvodů považovat Josefa II. za nábožensky tolerantního panovníka, který ukončil platnost Obnoveného zřízení zemského [...]. Římskokatolíci křesťané naopak dodnes ve své většině považují osvícenského mocnáře za ničitele katolicismu v habsburské monarchii. Obojí postoj se může v jistém smyslu jevit jako pravdivý, ale při hlubším pohledu

na dějinnou skutečnost je nepřesný, ba přímo zkreslený.¹¹⁸ Josef II. vydal toleranční patent nikoli z vrozené tolerance, nýbrž jakéhosi utilitarismu. [...] Ideálem takové monarchie, a to i pro „osvíceného“ Josefa II., byly staré osvědčené zásady „jedné říše, jednoho jazyka a jednoho náboženství.“¹¹⁹

Kniha nám však podává pouze tradiční pojetí Josefa II. J.S. Kupka u tohoto tradičního pojetí zůstal. Pozadí těchto událostí je však složitější, než se může na první pohled zdát. „Císaři, jako věrnému synu katolické církve a zastánci všech forem absolutismu, šlo na prvním místě o zvěrohodnění katolické církve v očích evangelíků. Josef II. také nikdy nehodlal toleranční patent zveřejnit, aby nebyla vyvolána nežádoucí přitažlivost pro protestanství.“¹²⁰ Musíme však brát v potaz fikčnost příběhu. Kniha není psána jako sekundární literatura, a tak je s ní, jako s historicky důvěrným zdrojem potřeba nakládat velmi opatrně. Navíc fikčnost je umocněna akčním příběhem o Jakobovi Janů.

Císař Josef je tedy čtenáři podán jako tzv. „selský císař“, jehož kult je mezi českou populací již dlouho posilován. J. S. Kupka v tomto kultu neudělal takřka žádné změny a císařovu postavu představil ve stejném světle, jako byla představována doposud. Odkryl však jeho soukromý život, který většině veřejnosti zůstává skryt. Tím se liší od své předchůdkyně a matky Marie Terezie, která je známa svou vládou i soukromým životem. Myslet si ale, že Josef II. byl od své matky tak rozdílný, jak se říká, by bylo zcela mylné. „Byl nejen věrným synem zbožné Marie Terezie, ale navíc ještě představitelem a budovatelem moderního absolutistického státu na zažitých rodových tradicích, jež stála na tradicionalismu a konzervatismu.“¹²¹ J. S. Kupka se však pustil znovu do velkého životopisného románu, ale kde je historie částečně upozaděna proto, aby mohl vyniknout příběh lásky, který je zde podán možná i trochu nadčasově. J.S. Kupka však dokázal dobře podchytit dobovou náladu a naservírovat ji čtenářům tak, aby měli jasnou představu o době, kdy se kniha odehrává.

Kniha je psána jako historický, popřípadě životopisný román s prvky milostného románu. Můžeme zde ale spatřit také prvky románu vesnického. Časoprostorem jsou české a rakouské země v 80. letech 18. století. Kompozice je chronologická. V některých dialozích má čtenář pocit bezvýchodnosti (Josef II. ve sporu se šlechtou), zde pak může nastat dojem kompozice kruhové. Vypravěč je er-formový, ale může působit jako by částečně fandil

¹¹⁸ Pojzl, Miroslav. *Byl císař Josef II. tolerantní?* Studia theologica: Olomouc, 2003. r. 5, č. 1. s. 82.

¹¹⁹ Tamtéž. str. 83.

¹²⁰ Tamtéž. str. 84.

¹²¹ Tamtéž. str. 85.

hlavním postavám. Text je členěn do odstavců. Kapitoly nejsou pojmenovány, ale pouze označeny římskými číslicemi. Jazyk je spisovný a místy lidový (vzhledem k postavám z venkova). Vyskytuje se zde také velké množství dialogů. Kniha je také obohacena o množství výrazů z jiných jazyků. Vzhledem k dobovému kontextu nesmí chybět latina či němčina. Němčinu používá J. S. Kupka ve svých dílech velmi často. Některé z popisů prostředí či situací mohou vyznívat skoro až epicky. Celkovým vyzněním knihy je dle mého názoru ukázka toho, jak těžce si některé věci musíme vybojovat. Dalším vyzněním je také samozřejmě ukázka doby. Doby, která je v učebnicích dějepisu často zastíněna. Tento román je také zajímavý v tom, z jakých celků je zde stvořen fikční svět.

Na jedné straně alespoň skutečný příběh císaře Josefa II. a na straně druhé příběh Jakuba Janů, který zní takřka neuvěřitelně. Jsou to tedy dva světy, dvou zcela odlišných hrdinů. Josef jako symbol starého feudálního světa (i když přichází se zcela revolučními nápady). Oproti tomu Jakub jako symbol boje za spravedlnost a za svobodu. Jakub by v komunistickém podání mohl být typickým hrdinou z lidu, který se vzepře „vykořisťovatelům“ a bude bojovat s nepřízní osudu. Oba hrdinové však mají společný rys. Oním rysem je touha změnit věci okolo sebe, a i když se zdá, že císař má větší moc k přetváření okolí, je v některých chvílích takřka bezmocný. Stejně tak jeho bezmocnost tkví z jeho postavení. Musí tedy vystupovat jinak, než jak by chtěl. Opět bych si tedy dovolil použít definici z knihy Hledání románu (viz. rozbor knihy Válečná nevěsta).

Podle Hodrové je v reálném příběhu potlačován akt dobrodružnosti. V této knize je tomu však tak napůl, protože akt dobrodružnosti přichází s Jakubovým příběhem. Pro smyšleného hrdinu je pak typický převlek (viz. rozbor Válečné nevěsty). V tomto díle však používá převlek spíše Josef, a to ve svém již zmíněném způsobu vystupování. Čtenář tedy může mít dojem prohození těchto postav. Definice Hodrové z hlediska dobrodružnosti smyšleného příběhu však zůstává zachována.

Výše zmíněnou knihu jsem do své práce zařadil z důvodu pohledu na život Josefa II. z druhé strany. Zároveň J.S. Kupka dokázal v knize spojit dvě příběhové roviny, které by se na první pohled možná ani spojit nedaly. Opět tím ukázal své spisovatelské schopnosti a zkušenosti.

Článek o knize Zamilovaný císař

Článek o této knize je pojat s náboženským podtextem. Nejedná se o typickou recenzi, ale spíše o jakési představení a doporučení daného díla. Čtenář se zde tedy vůbec neseťká s kritickým představením díla a způsobem jeho napsání. Důraz je kladen na

Josefovo vydání tolerančního patentu. Celkově může čtenář získat dojem, že dílo je vychvalováno právě z toho důvodu, že je o císaři Josefovi. Bylo by stejně pozitivně přijato, kdyby bylo o nějakém jiném Habsburkovi? Může zde tedy mít co do činění s příkloněním se k pozitivnímu hodnocení jen na základě tématu. Josef je v článku rozebírán jenom z hlediska svých činů, a nikoliv pro jeho postavení k lásce a jeho vystupování. Můžeme tedy říci, že se nejedná o kritiku, jako spíše o doporučení knihy k četbě. Čtenářům je doporučována bez nějakého bližšího vysvětlení.¹²²

8.13 *Urozený podivín Špork*

Jedná se o Kupkův další životopisný román. Hlavním hrdinou je hrabě František Antonín Špork. Na jedné straně mecenáš a výrazná česká osobnost. Na straně druhé člověk se zjevnými psychickými problémy, který je opředěn tajemnem. J.S. Kupka své románové dílo sice psal jako dílo primární, ale čtenář z něj může mít dojem, že jde i o dílo sekundární. Podobně jako u knihy *Čech jako poleno* i zde se čtenář setkává s precizně propracovanou genealogií. Vypravěč pracuje s detailním popisem prostředí i postav. Čtenář pak může nabýt dojmu upozadění dialogů postav. V knize se pak nacházejí dlouhá souvětí obsahující velké množství informací. Čtenář se v nich může snadno ztratit a je potřeba textu věnovat velkou pozornost. Čtenář však má jedinečnou možnost skrze text pojmout informace, díky kterým si vytvoří pomyslný obraz prostředí do sebemenších detailů. Z hlediska textového modelu, který je rozdělený podle Buhlera, se zde dle mého názoru uplatňuje tzv. zobrazovací funkce promluvy, tj. zaměření na předmět sdělení.¹²³

Vypravěč je sice er-formový, ale jako ve většině Kupkových knih se jasně staví k povaze postav a k jejich jednání. Čtenář může nabýt dojmu, že vypravěč každou postavu předá jakémusi hodnotovému soudu, u kterého musí obstát. Ne každý však před tímto soudem obstojí. Z hlediska definice er-formového autora bych si dovolil použít knihu *Narativní způsoby v české literatuře* od Lubomíra Doležala. Dle něj v objektivní er-formě vládne výhradně třetí osoba. Dále píše o tom, že by měla být označena za neosobu a za prostředek absolutního odkazování.¹²⁴ Tato

¹²² Molnár, Dalibor. *Zamilovaný císař. Evangelický týdeník–Kostnické jiskry*. 2010., r. 95, č. 1.

¹²³ Doležel, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Brno: Paseka. 2014. s. 11. ISBN: 978-80-87855-13-3.

¹²⁴ *Tamtéž*, s. 14.

definice se dle mého názoru hodí i na tuto knihu. I přesto, že dále Doležal hovoří o tom, že objektivní er-forma se vyznačuje anonymností a nestranností, čtenář se nezabývá dojmu vypravěčova zapojení. Vypravěčova anonymita je zde bezesporu dodržena, ale právě díky jeho vystavení hodnotových soudů nemůžeme hovořit o čistě nezaujatém vypravěči. Takový typ vypravěče je pro díla J. S. Kupky typický.

Vypravěč rozehrává hru, která čtenáře neustále nutí se ptát: Kde je pravda? Tu však čtenář postupně rozkládá právě díky tomu, jak vypravěč vede čtenáře po textu. „O vypravěči však nelze říct, že je tvůrcem narativu. Narativní text komponuje autor, kdežto vypravěč je výsledkem postupné čtenářovy konstrukce. Vypravěč tedy nestojí před narativem jako jeho tvůrce, nýbrž je jeho součástí a jeho existence vyvstává až při čtení textu.“¹²⁵ Z hlediska rozdělení vypravěče na spolehlivého a nespolehlivého se v této knize přikláním k první variantě. Vypravěč si totiž vzájemně neodporuje s popisem událostí a stejně tak si neodporují popisy postav a jejich komentáře. Dále v této knize dle mého názoru můžeme hovořit o tzv. psycho vyprávění, kdy se jedná o er-formové vyprávění, které se projevuje jednoznačným oddělením jazykové reprezentace myšlení postav.¹²⁶

Při čtení se nabízí srovnání s knihou *Zamilovaný císař*. V obou je výrazná barokní postava a obě si nesou svou náboženskou otázku. I přesto, že obě hlavní postavy si nesou svou tajemnost, Špork oproti císaři Josefovi přece jen působí více nečitelně. Obě díla pak mají společný rys, kterým je narušení, nebo spíše částečné odsunutí hlavní dějové linie. U císaře Josefa je to Jakub Janů a u hraběte Šporka sochař Braun. Obě knihy se snaží o představení svých hlavních hrdinů jako „revolučních“ postav, které mění svět kolem sebe. Zatímco *Zamilovaný císař* zapluje i do linek citových, *Urozený podivín Špork* se drží spíše pragmatické stránky příběhu. Obě knihy se však drží myšlenky prezentace příběhu dvou velkých mužů.

Tuto knihu jsem si do své práce vybral z důvodu porovnání s knihou *Zamilovaný císař*. Dva velcí muži barokní doby a dva velcí muži, kteří nebyli svou dobou úplně pochopeni. *Urozený podivín Špork*. Navíc nese opět dva příběhy, které se propojují v jeden. V tomto případě jsou však oba hlavní hrdinové částečně na stejné lodi a částečně na jiné.

Knihy navíc svou odborností skvěle balancují na pomezí primární a sekundární literatury, což vytváří opět velmi originální text.

¹²⁵ Kubíček, Tomáš. *k. Úvodem*. In: Kubíček, Tomáš. *Naratologie: Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin. 2013. s. 12. ISBN 978-80-7272-592-2.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 143.

Recenze na knihu *Urozený podivín Špork*

Tato kritika se zaměřuje na vztah obou velikánů a prezentaci jejich díla, i když pochopitelně Šporkovo dílo bylo vlastně dílem Braunovým. Recenze jako taková přímo opěvuje Lysou nad Labem, kde Špork žil. Celkově se opět nejedná moc o recenzi, spíše o propagační článek ke knize. Významově pak má a bude mít tento článek vždy blízko pro lidi z okolí Šporkova bydliště. Jinými slovy nejde tak o to hodnotit dílo, jako místo. Jedná se o podobný typ článku jako u *Zamilovaného císaře*, kdy zde chybí nějaké bližší přiblížení kladných postav a potažmo hodnot této knihy.¹²⁷

9. Závěr

Mým cílem bylo vytvořit pomyslný obraz tohoto opomíjeného autora. Jedná se o autora, který se dá žánrově zařadit do mnoha škatulek, a díky tomu je na tuzemském literárním poli velmi originální. Na české literární scéně se najde jen hrstka autorů, píšící po tak dlouhou dobu, a navíc bez přerušení. Tito autoři pak na literárním poli získali značné uznání. Jmenujme například Květu Legátovou (vlastním jménem Věra Hofmanová), známá též jako Věra Podhorná. Tato autorka začala se svou tvorbou v 50. letech 20. století, kdy vydala svůj knižní debut, a to povídkovou knihu „Postavičky“ (vydáno 1957). Svou poslední knihu vydala roku 2009 a šlo o soubor rozhovorů s názvem „Návraty do Želár.“ Podobně můžeme vnímat také Pavla Kohouta, který tvoří již od 50. let a stále je literárně aktivní.

Avšak i zde není úplnost podobná. Květa Legátová se dlouhá léta soustředila na vydávání povídek a rozhlasových her. Její vydávání bylo nepravidelné z důvodů antikomunistického smýšlení. Bezpochyby ji však s J.S. Kupkou spojuje schopnost napsat kvalitní dílo i ve věku, kdy většina autorů již dávno nepíše. Podobnost s Pavlem Kohoutem můžeme nalézt v mnoho žánrovosti knih. Jeho tvorba zahrnovala knihy od budovatelských románů po dětské knihy. Pavel Kohout však několik let tvořil v exilu, a tak jeho tvorba nebyla vždy stoprocentně tuzemská.

¹²⁷ Molnár, Dalibor. *Urozený podivín Špork*. *Evangelický týdeník*. Praha, 2009. r. 94. č. 31 s. 3, ISSN: 0139505.

Na podobné vlně s J.S. Kupkou i Pavlem Kohoutem by mohl být také Milan Kundera, který psal také knihy mnoha žánrů. I Kundera začínal na prorežimní literatuře a postupně se propracoval k filozofickým románům světového rozměru. Také Kundera je přes pokročilý věk stále literárně aktivní. U Kundery však musíme vzít v potaz jeho dlouholeté žití ve Francii, díky kterému je často považován spíše za autora francouzského.

Z hlediska některých kritérií, které tu posuzují, by do kategorie dlouho píšících autorů bez přerušení tvorby spadala také již zmíněná Marie Majerová. Majerová, ač se nedožila tak vysokého věku jako Kupka, dokázala na literární scéně působit takřka 60 let. Stejně jako J. S. Kupka i Marie Majerová psala mnoho žánrové knihy a ani ona neměla nijak výrazně omezené publikační možnosti (viz. kapitola tvorba J.S. Kupky v 50. letech). Jediné, v čem se Marie Majerová od J. S. Kupky liší, je to, že nasbírala spisovatelské zkušenosti ze všech režimů a ze všech vzešla jako vítězka. Tím se však liší takřka od všech českých autorů.

Z ženských autorek by z hlediska výše zmíněných kritérií mohla být zařazena také například Jarmila Glazarová. Ta se na literární scéně pohybovala takřka 60 let. Ani její dráha nebyla přerušena, ale psala takřka jenom knihy ve stylu psychologické prózy. Musíme také vzít v potaz, že Jarmila Glazarová, ale i Marie Majerová pocházely z jiné generace než J. S. Kupka. Jejich pohled na tvorbu a samotná tvorba tak byly přece jenom odlišné v mnoha aspektech.

V mé práci jsem se utvrdil v tom, že Jiří Světozar Kupka je autor, který je v tomto ohledu dosud nepřekonaný. I přes to, že místy jeho tvorba může připomínat jeho současníky, dokázal si vytvořit vlastní osobitý styl. Na každé z jeho knih je znát dlouhodobá příprava. Z hlediska vyznění knih jsou v nich znát dvě roviny. Tou první je rovina přínosu nějakého poselství. Toto poselství má čtenáře varovat, anebo jej alespoň vést k zamyšlení. Druhá rovina pak ukazuje komičnost ve stylu parodie či literární travestie.

Bezpochyby se dá tedy říct, že Jiří Světozar Kupka svou tvorbou naši literární scénu výrazně ovlivnil. Některé jeho knihy nesou nadčasová poselství, která mohou stále oslovovat nové a nové čtenáře.

Seznam použité literatury

Prameny

- Kupka, Jiří Světozar. Balkánský sud prachu. Praha: Agave, 2003. ISBN: 80-86160-76-9.
- Kupka, Jiří Světozar. 17 bodů proti míru. Praha: Svoboda, 1949.
- Kupka, Jiří Světozar. Čech jako poleno. Praha: Knižní klub, 1997. ISBN: 80-7176-427-2.
- Kupka, Jiří Světozar. Dlouhé noci Karla Sabiny. Praha: Šulc-Švarc, 2011. ISBN: 978-80-7244-295.
- Kupka, Jiří Světozar. Hlavní muž světa. Praha: Československý spisovatel, 1965. ISBN: 22-070-65.
- Kupka, Jiří Světozar. Jak Honza dobýval slunce. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1950.
- Kupka, Jiří Světozar. Krvavé jahody. Praha: Mladá fronta, 2009. ISBN: 978-80-204-2153-1.
- Kupka, Jiří Světozar. Prázdniny s Dominikou. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968. ISBN: 13-038-68.
- Kupka, Jiří Světozar. Rukojmí z Bella Vista. Praha: Naše vojsko, 1980.
- Kupka, Jiří Světozar. Urozený podivín Špork. Praha: Šulc-Švarc, 2009. ISBN: 978-80-7244-243-0.
- Kupka, Jiří Světozar. Válečná nevěsta. Praha: Šulc-Švarc, 2014. ISBN: 978-80-7244-349-9.
- Kupka, Jiří Světozar, Vzpouza. Praha: Práce, 1977.
- Kupková, Dana (osobní konverzace přes mail).
- Langerová, Veronika (osobní konverzace přes mail).

Sekundární literatura

- Badinová, Alena. Bitva o Británii, jak ji asi neznáte. Klub knihobotů. 2.5.2014.
- Balaščík, Miroslav. Budoucnost literatury je v experimentu. Potřeba mainstreamu. Brno: Host 1/20. ISSN: 1211-9938.
- Barešová, Jana. Čtenář: měsíčník pro práci s knihou. Praha: Orbis, 1968, r. XX, č. 12.

- Doležel, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Praha: Pistorius a Olšanská, 2014. ISBN: 978-80-87855-13-3.
- Fialová, Alena. *V souřadnicích mnohosti: Česká literatura první dekády 21. století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014. ISBN: 978-80-200-2410-7.
- Gilk, Erik. *Vítěz i poražený: Prozaik Ladislav Fuks*. Brno: Host, 2013. ISBN: 978-80-7491-056-2.
- Hodrová, Daniela. *Hledání románu*. Praha: Československý spisovatel, 1989.
- Hořínek, Zdeněk. *O divadelní komedii*. Praha: Pražská scéna, 2003. ISBN: 80-86-102-31-9.
- Hradilek, Adam. *Neskutečný životní příběh Věry Sosnarové. Paměť a dějiny*. Praha, 2019.
- Hromádka, Milan. *Čtenář: měsíčník pro práci s knihou*. Praha: Orbis, 1970. r. XXII., č. 1.
- Hruška, Petr. *V souřadnicích volnosti*. Praha: Academia, 2008. ISBN: 978-80-200-1630-0.
- Janoušek, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989, I. díl*. Praha: Academia, 2007. ISBN: 978-80-200-1527-3.
- Janoušek, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989, II. díl*. Praha: Academia, 2007. ISBN: 978-80-200-1631-7.
- Janoušek, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989, IV. díl*. Praha: Academia, 2008. s. ISBN: 978-80-200-1631-7.
- Jareš, Michal. Mandys, Pavel. *Dějiny české detektivky*. Praha: Paseka, 2020. ISBN: 978-80-7432-977-7.
- Kolektiv autorů. *Vývoj české literatury po roce 1989: proměna české literatury na počátku 90. let. Současná česká literatura: most literární přítomnosti. V souřadnicích volnosti*. Praha, 2008. ISSN: 978-80-200-1630-0.
- Koten, Jiří. *James Bond a major Zeman – ideologizující vzorce vyprávění*. Praha: Paseka, 2007. ISBN: 978-80-97053-06-5.
- Kubíček, Tomáš. *Naratologie: Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013. ISBN: 978-80-7272-592-2.
- Lancz, David. *Probuzení z překrásného snu. Česká literatura 90. let doplatila na počáteční euforii*. Lidovky.cz. Praha, 2022.
- Lehár, Jan. Stich, Alexandr. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha: Academia, 2002. 2. vydání. ISBN: 80-7106-308-8.
- Machala, Lubomír. *Panorama české literatury (1) do roku 1989*. Praha: Universum, 2015.
- Machala, Lubomír. *Panorama české literatury (2) po roce 1989*. Praha: Universum, 2015. ISBN: 978-80-242-5054-0.

- Mocná, Dagmar. Česká literatura. Praha, 1994. ISSN: 00009–0468
- Molnár, Dalibor. Urozený podivín Špork. Evangelický týdeník. Praha, 2009, r. 94, č. 31. ISSN: 0139505.
- Molnár, Dalibor. Zamilovaný císař. Evangelický týdeník Kostnické jiskry. Praha, 2010., r. 95, č. 1. ISSN: 0139505.
- Nečasová, Denisa. Nový socialistický člověk – Československo 1948-1956. Brno: Host, 2018. ISBN: 978-80—7577-185-8.
- Neff, Ondřej. Tři eseje o české sci-fi. Praha: Československý spisovatel, 1985. ISBN: 22-145-85.
- Pojsl, Miloslav. Byl císař Josef II. tolerantní? Studia theologica. Olomouc, 2003. r. 5, č. 1. s.
- Přibáňová, Alena. Slovník české literatury po roce 1945.
- Richter, Vít. Čtenář: měsíčník pro práci s knihou. Praha: Orbis, 1985. r. XXVII, č. 1. ISBN: 0011–2321.
- Soldán, Ladislav. Hoffman, Bohuslav. Přehledné dějiny české literatury III. Praha: Pedagogické nakladatelství, 1997. ISBN: 80-85937-48-4.
- Střížovská, Eva. Krvavé jahody. Český dialog. Praha, 2018. R. 28, č. 6.
- Šámal, Petr. V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Praha: Academia, 2015. svazek 2. ISBN: 978-80-200-3491-6.
- Vinterová, Alena. Proměna ruské lágrové literatury. Texty. Praha, 2000.
- Anglie ve válce, Češi v azylu a láska pod německými bombardéry. Kupka, Jiří. S. Válečná nevěsta. Šulc-Švarc, s.r.o. Vaše literatura.
- Setkání s J. Sequensem a J.S. Kupkou dne 22. ledna 2005. MajorZeman.EU.